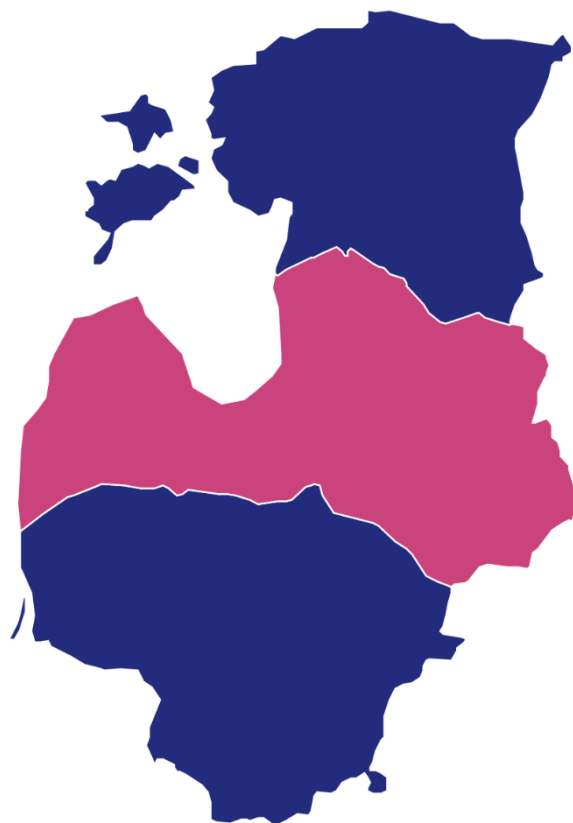

NIEM
ALL IN FOR INTEGRATION

STARPTAUTISKĀS AIZSARDZĪBAS SAŅĒMĒJU INTEGRĀCIJAS IZVĒRTĒŠANA UN UZLABOŠANA

SĀKOTNĒJAIS IZVĒRTĒJUMS: **LATVIJA**

AUTORI: **AGNESE LĀCE, RASMUS FILIPS GEKS**
2018. GADA NOVEMBRIS

SAFE HARBOUR

PROVIDUS
DOMNĪCA

SATURS

ĪEVADS.....	2
PATVĒRUMS LATVIJĀ: STATISTIKA UN POLITIKA.....	4
POLITIKAS JOMU INTEGRĀCIJA	7
UZŅEMŠANAS IETEKME UZ INTEGRĀCIJU.....	9
UZTURĒŠANĀS ATĻAUJU IETEKME UZ INTEGRĀCIJU	12
PIEKĻUVE ĢIMENES ATKALAPVIENOŠANĀS IESPĒJAI	15
PILSONĪBA: INTEGRĀCIJAS ILGTERMIŅA PERSPEKTĪVAS.....	19
PIEKĻUVE MĀJOKĻIEM.....	24
PIEKĻUVE NODARBINĀTĪBAI	29
PIEKĻUVE PROFESIONĀLAJAI IZGLĪTĪBAI.....	35
PIEKĻUVE VESELĪBAS APRŪPEI.....	38
SAS SOCIĀLAIS NODROŠINĀJUMS	42
PIEKĻUVE IZGLĪTĪBAI.....	46
VALODAS UN INTEGRĀCIJAS KURSI.....	50
SAIKNES VEIDOŠANA: UZŅEMOŠĀS SABIEDRĪBAS IESAISTE UN SAS LĪDZDALĪBAS VEICINĀŠANA.....	56

IEVADS

Šis ziņojums ir izstrādāts projekta "Starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijas izvērtēšana un uzlabošana" (*National Integration Evaluation Mechanism: Measuring and Improving Integration of Beneficiaries of International Protection (NIEM)*) ietvaros, kurš vienlaikus tiek ieviests vairākās Eiropas Savienības dalībvalstīs. Projektā pārstāvēti gan akadēmiskās pētniecības centri, gan nevalstiskās organizācijas, gan domnīcas 16 valstīs.

NIEM ir sešu gadu ilgs starptautisks projekts, kura mērķis ir labāk sagatavot ES dalībvalstis starptautiskās aizsardzības saņēmēju (SAS) uzņemšanai un sekmēt šās mērķa grupas iekļaušanos vietējā sabiedrībā, stiprinot SAS uzņemšanā un iekļaušanās veicināšanā iesaistīto institūciju kompetenci un kapacitāti.

Projektā tika izstrādāts īpašs rīks SAS uzņemšanas un integrācijas monitoringam un visaptverošai izvērtēšanai, normatīvo aktu un rīcībpolitikas izmaiņu ietekmes izvērtēšanai, kā arī labās prakses piemēru un arī šķēršļu identificēšanai. NIEM ievieš mehānismu starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijas vispusīgam novērtējumam ik pēc diviem gadiem.

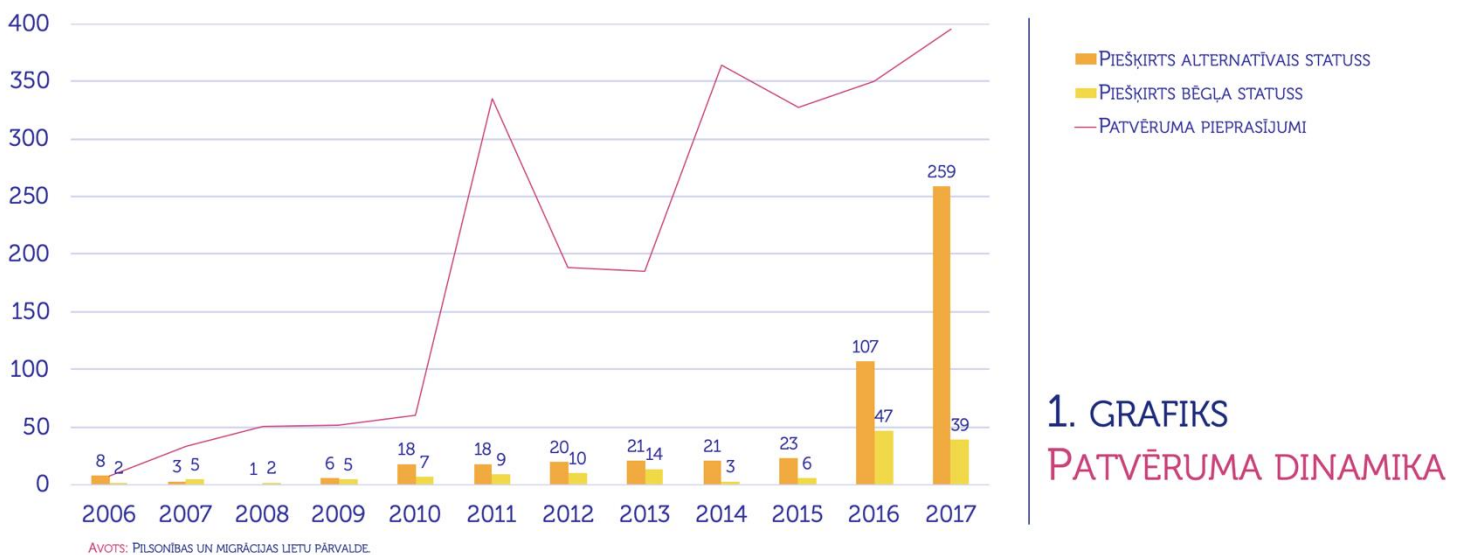
Projekta pamatā ir pieņēmums, ka migrācijas un integrācijas politikas izveidei jābalstās uz ticamiem oficiāliem datiem – statistikas, juridiskajiem, administratīvajiem, finanšu un rīcībpolitikas datiem. Tādējādi šā projekta mērķis ir veicināt uz pierādījumiem balstītu politikas veidošanu, t. i., politikas veidošanu, pamatojoties uz zināšanām un empīriskiem pierādījumiem. NIEM sniedz pierādījumus par integrācijas sistēmas un procesu nepilnībām, izvērtē daudzsološas aktivitātes, kā arī trūkumus dažādās valstīs. Tāpat NIEM izvērtē normatīvo aktu un rīcībpolitikas izmaiņu ietekmi uz turpmāku atbilstošas integrācijas politikas izstrādi.

Šis ziņojums ir tapis pirmajā no trim plānotajām vērtēšanas kārtām – sākotnējā izvērtējuma kārtā, kurā analizēti 186 rādītāji, kuru mērķis ir novērtēt esošo situāciju. Turpmākie novērtējumi tiks veikti reizi divos gados. Pēc katras kārtas tiks sagatavoti nacionāla līmeņa ziņojumi, kā arī salīdzinošs ziņojums, kurā salīdzinātas visu NIEM projektā iesaistīto ES dalībvalstu integrācijas politikas.

Šis ziņojums ir adresēts valsts pārvaldes, akadēmisko un pētniecības centru, domnīcu, nevalstisko organizāciju pārstāvjiem, kā arī visiem tiem, kas nodarbojas ar migrācijas un integrācijas jautājumiem. Mēs ceram, ka ziņojums tiks uztverts ar interesi un nodrošinās labu pamatu politikas izstrādei un zināšanu padziļināšanai par starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrāciju.

PATVĒRUMS LATVIJĀ: STATISTIKA UN POLITIKA

Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas deviņdesmito gadu sākumā patvēruma meklētāju plūsmas uz Latviju ir bijušas salīdzinoši zemas, un, lai gan pirmais Patvēruma likums tika pieņemts 1997. gada jūnijā¹, patvēruma pieprasījumu apjoms līdz 2010. gadam nepārsniedza 60 pieprasījumus gadā. 21. gadsimta otrās desmitgades pirmajā pusē patvēruma meklētāju izcelsme sakrita ar konfliktu reģioniem. Piemēram, 2013. gadā visvairāk patvēruma pieprasījumus iesniedza Gruzijas pilsoņi un 2014. gadā – Gruzijas un Ukrainas pilsoņi. Taču, pirms Latvija pievienojās ES pārvietošanas programmai, ik gadu piešķirto starptautiskās aizsardzības statusu skaits bija visai zems – aptuveni 30 cilvēku gadā Latvijā saņēma starptautisko aizsardzību (skat. 1. grafiku).² Kaut arī bija vairāki pakalpojumi, lai nodrošinātu viņu uzņemšanu un veicinātu viņu integrāciju Latvijā, līdz 2015. gada beigām nebija pieejamas gandrīz nevienas mērķētas politikas un atbalsta programmas. Kā mūsu izpētes procesa laikā sacīja augstu stāvoša Iekšlietu ministrijas amatpersona, Latvijā faktiski nebija patvēruma politikas.

1. GRAFIKS
PATVĒRUMA DINAMIKA

Tas mainījās līdz ar Latvijas valdības lēmumu 2015. gada beigās. 2015. gadu iezīmēja intensīvas politiskās diskusijas par to, kā Latvijai būtu jāreaģē uz pieaugošo

¹ Par patvēruma meklētājiem un bēgļiem Latvijas Republikā. Saeima. 19.06.1997. [Pieejams šeit](#).

² Eiropas migrācijas tīkls. Country Factsheet Latvia 2016, [pieejams šeit](#);

Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Statistika: patvēruma meklētāji, [pieejams šeit](#).

patvēruma meklētāju skaitu ES. Koalīcijas valdībā bija krasa šķelšanās, kur daži bija kategoriski pret jebkādu kvotu noteikšanu ES līmenī, savukārt citi uzskatīja, ka tas ir solidaritātes pasākums. 2015. gada jūnijā tika izveidota starpinstitūciju darba grupa, kurā piedalījās valsts institūciju pārstāvji un pēc nepieciešamības arī sociālie partneri, pašvaldības un NVO, ar mērķi „izveidot sistēmu, kas ir piemērota Latvijas kontekstam, starptautiskās aizsardzības saņēmēju uzņemšanai un integrācijai”.³ Šī darba grupa arī konsultēja Ministru prezidentu par Latvijas uzņemšanas un integrācijas atbalsta spējām. Galu galā 2015. gada septembrī Latvijas valdība apņēmas uzņemt 531 patvēruma meklētāju ES pārvietošanas programmas ietvaros. 2015. gada decembrī Ministru kabinets izdeva Rīcības plānu personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā ar mērķi radīt „sistēmu, kas atbilst Latvijas apstākļiem patvēruma meklētāju uzņemšanai, kā arī bēgļu un personu, kas ieguvušas alternatīvo statusu, sociāli ekonomiskajai iekļaušanai”⁴, kam pievienotas arī izmaiņas Patvēruma likumā.⁵

Kā bija paredzēts, kopš pievienošanās ES pārvietošanas programmai, piešķirto starptautiskās aizsardzības statusu skaits ir visaugstākais nesenaajā Latvijas vēsturē. Ja no 1998. gada līdz 2016. gadam 118 personas saņēma bēgļa un 255 personas – alternatīvo statusu, tad 2016. gadā vien šis skaits bija attiecīgi 47 un 107, bet 2017. gadā – 39 un 259.⁶ Starptautiskās aizsardzības saņēmēju (turpmāk – SAS) galvenās izcelsmes valstis pēdējos gados ir bijušas Sīrija, Irāka un Eritreja. 2016. gadā attīstījās otrreizējās pārvietošanās tendences, kad pēc starptautiskās aizsardzības statusa saņemšanas lielākā daļa SAS pameta Latviju. Otrreizējās pārvietošanās dēļ 2018. gada vidū Latvijā dzīvoja tikai aptuveni 120 patvēruma meklētāji un SAS.

NIEM projekta ietvaros veiktais sākotnējais izvērtējums būtībā analizē uzņemšanas un integrācijas sistēmu, kas izveidota, reaģējot uz Latvijas patvēruma situācijas jauno realitāti. Šajā izvērtējumā galvenā uzmanība pievērsta spēkā esošā tiesiskā un politiskā regulējuma ietekmei uz SAS integrāciju Latvijas sabiedrībā. Šajā ziņojumā aprakstīts pašreizējais regulējums, uzsvērti panākumi un problemātiskās jomas, pēc iespējas sniegtu datus par iekļaušanās procesa rezultātiem (lai gan pret datiem ir jāizturas piesardzīgi, jo Latvijā 2016. gadā un pirms tam ir bijis mazs SAS skaits),

³ Ministru prezidenta 2015. gada 22. jūlija rīkojums Nr. 306 „Par darba grupu”, [pieejams šeit](#).

⁴ Ministru kabineta 2015. gada 2. decembra rīkojums Nr. 759 „Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā”, [pieejams šeit](#).

⁵ Patvēruma likums. Saeima, 2016. gada 19. janvāris, [pieejams šeit](#) (šajā vietnē apskatāmas arī iepriekšējās likuma versijas).

⁶ Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Statistika: patvēruma meklētāji, [pieejams šeit](#).

noteiktas galvenās problēmas un politikas veidotājiem piedāvāti iespējamie risinājumi.

Jānorāda, ka no 2014. gada oktobra līdz 2015. gada janvārim UNHCR veica visaptverošu Latvijas patvēruma meklētāju un bēgļu integrācijas politikas analīzi, un 2015. gada jūnijā tika publicēts ziņojums „Bēgļu integrācija Latvijā: līdzdalība un iespējošana”.⁷ Ikgadējus ziņojumus par migrāciju un patvēruma meklētājiem un galvenajām juridiskajām izmaiņām publicē Eiropas Migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkts.⁸ Integrācijas politika trešo valstu valstspiederīgajiem tiek regulāri izvērtēta saskaņā ar Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņem 2012.–2018. gadam.⁹ Tāpēc šajā ziņojumā galvenā uzmanība tiks pievērsta rādītājiem, kas izvēlēti, lai novērtētu tiesiskā un politiskā regulējuma iespējamo ietekmi uz SAS integrāciju, tādējādi arī uzsverot, ka šī ietekme ietekmē teju visas integrācijas un iekļaušanās procesa dimensijas. Izmantojot šādu pieeju, NIEM projekta mērķis ir uzlabot pašreizējās SAS uzņemšanas un integrācijas sistēmas visā Eiropā, veicinot visaptverošu un daudzpusīgu pieeju.

---

⁷ [Pieejams šeit](#).

⁸ Ziņojumi ir [pieejami šeit](#).

⁹ [Pieejams šeit](#). Ziņojumus skatīt, piemēram:

Mieriņa, Inta, Liesma Ose, Mārtiņš Kaprāns, Agnese Lāce (2017), Ekspertu ziņojums „Vienojošas nacionālās identitātes un Latvijas kultūrtelpas nostiprināšana: Priekšlikumi Sabiedrības integrācijas politikas plānam 2019.-2025.gadam.”, [pieejams šeit](#);

Baltic Institute of Social Sciences (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”, [pieejams šeit](#);

EMT Latvijā (2017) „The changing influx of asylum seekers in 2014-2016: Member State responses. National Report: Latvia” („Patvēruma meklētāju pieplūduma izmaiņas 2014.–2016. gadā: dalībvalstu atbildes. Valsts ziņojums: Latvija.”), [pieejams šeit](#).

POLITIKAS JOMU INTEGRĀCIJA

Kā minēts iepriekš, 2015. gadā valdība pieņēma valsts stratēģiju par starptautiskās aizsardzības saņēmēju iekļaušanu. Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā sadala pienākumus starp valsts iestādēm attiecībā uz dažādiem SAS uzņemšanas un iekļaušanas aspektiem. Tādējādi Rīcības plāns kļuva par pirmo visaptverošo, mērķēto SAS politikas plānošanas dokumentu. Tas sastāv no trim sadaļām: 1) personu atlase un pārvietošana, 2) patvēruma meklētāju uzņemšana un izmitināšana un 3) sociālekonomiskā iekļaušana. Būtībā plānā aplūkots jau pieejamais atbalsts, uzsvērta nepieciešamība pielāgot dažus pakalpojumus, kas iepriekš bija paredzēti trešo valstu valstspiederīgajiem (TVV), kā arī aicināts ieviest jaunus palīdzības veidus galvenokārt trešajā sadaļā, piemēram, īpašus darba tirgus integrācijas pasākumus vai sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojumus. Rīcības plānā paredzētās darbības galvenokārt finansē no EK Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda vai Eiropas Sociālā fonda ar līdzfinansējumu no valsts budžeta vai budžeta programmas „Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem”. Tas ir saistīts ar citiem politikas plānošanas dokumentiem, piemēram, Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnēm 2012.–2018. gadam.

Papildus ministrijai ar galveno atbildību par integrāciju — Kultūras ministrijai, nacionālā stratēģija — Rīcības plāns — ietver konkrētus pienākumus un saistības visām ministrijām, kuru pārziņā ir kāda no integrācijas dimensijām, kā arī vietējām un reģionālajām iestādēm atbilstoši to kompetencei. Lai gan stratēģijas izstrādes un īstenošanas novērtēšanas procesā bija iesaistīti arī sociālie partneri — Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība un Latvijas Darba devēju konfederācija, tiem Rīcības plānā nav paredzēti konkrēti pienākumi.

Iestādēm, kas atbildīgas par SAS integrāciju, ir regulārs mehānisms, lai pārskatītu integrācijas stratēģijas īstenošanu, saskaņojot to ar visiem attiecīgajiem partneriem, un uzraudzītu SAS integrācijas rezultātus. Rīcības plāna izstrāde un uzraudzība notiek darba grupās, kas tiekas regulāri, ne retāk kā reizi ceturksnī. Stratēģijas izstrādes sākotnējie posmi tika veikti Iekšlietu ministrijas aizbildnībā, kura ir atbildīga arī par pirmajām divām Rīcības plāna sadaļām — SAS atlasī, pārvietošanu un uzņemšanu, savukārt Labklājības ministrija uzņemas iniciatīvu vadīt SAS sociāli ekonomiskās iekļaušanas darba grupu. Rīcības plānā noteiktie uzdevumi kalpo kā pamats katras

atbildīgās iestādes progresa novērtēšanai un uzraudzībai. Pirmais visaptverošais Rīcības plāna īstenošanas novērtējums tika veikts 2017. gada otrajā pusē.¹⁰

Vietējās un reģionālās pašvaldības un NVO ir iesaistītas uzraudzības procesā, kā arī jaunu pakalpojumu un pasākumu izstrādē gan *ad hoc* darba grupās, gan ceturkšņa darba grupas ietvaros. Tiek ņemti vērā visu ieinteresēto pušu ieteikumi un novērtējumi, un ministrijām kā valsts iestādēm ir pienākums atbildēt uz katru jautājumu vai vēstuli saskaņā ar valsts tiesību aktos noteiktajiem standartiem. Nav pierādījumu, ka šis pienākums netiktu izpildīts.

Galvenā problēma, kas saistīta ar SAS integrācijas stratēģijas izstrādi un īstenošanu, ir ciešā saikne starp dalību ES pārvietošanas programmā un Rīcības plānu. Nav skaidrs, vai un kā šo stratēģiju turpmāk īstēnos. Noslēdzot Latvijas dalību ES pārvietošanas programmā, būs mainījies Rīcības plāna konteksts un politiskā nozīme. Turklāt, tā kā ir vairāki citi politikas plānošanas dokumenti, kuros aplūkotas dažādas darbības, kas iekļautas sadaļā par sociālekonomisko iekļaušanu, un tā kā Nacionālo attīstības plānu atjaunos nākamajam periodam no 2021. gada līdz 2030. gadam, būs jāpieņem svarīgs lēmums politiskā līmenī par pieeju SAS integrācijai. Mēs iesakām saglabāt visaptverošu pieeju un mērķēta atbalsta pieeju arī jaunajā plānošanas periodā.

IETEIKUMI

1. **Atzīt** SAS tiesības uz integrācijas palīdzību attiecīgajos politikas plānošanas dokumentos.
2. **Turpināt īstenot** visaptverošu SAS integrācijas politiku, kā paredzēts Rīcības plānā, atsaucoties uz starptautiskiem bēgļu un cilvēktiesību instrumentiem, kuros iekļauti integrācijas risinājumu standarti. Papildus tam īstenot integrācijas rezultātu regulāru uzraudzību.
3. **Izveidot** ilgtspējīgas attiecības ar pašvaldībām, sociālajiem partneriem, NVO, lai nodrošinātu politikas jomu integrāciju (*mainstreaming*) un īstenošanu dažādos pārvaldības līmeņos.

¹⁰2017. gada 14. novembra informatīvo ziņojumu „Par Rīcības plānā personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā, paredzēto pasākumu izpildi” [skatīt šeit](#).

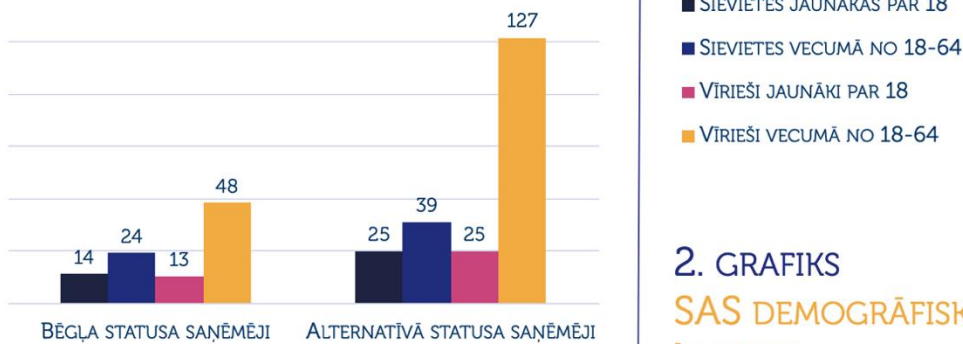
UZŅEMŠANAS IETEKME UZ INTEGRĀCIJU

Šajā nodaļā aplūkota patvēruma procedūras iespējamā ietekme uz SAS aizsardzības integrāciju, piemēram, patvēruma procedūras ilgumu un īpašo uzņemšanas vajadzību novērtējumu.

Saskaņā ar Patvēruma likumu Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei (PMLP) izskata patvēruma pieprasījumu un lēmumu par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vai atteikumu to piešķirt pieņem triju mēnešu laikā no dienas, kad veikta personiskā intervija ar patvēruma meklētāju, bet ne vēlāk kā sešu mēnešu laikā pēc iesnieguma registrēšanas. Lēmuma pieņemšanas periodu var pagarināt līdz 15 mēnešiem, ja tam ir objektīvi iemesli. Sākotnējo lēmumu var pārsūdzēt administratīvajā tiesā nākamo 10 dienu laikā, kam galīgais lēmums jāpieņem ne vēlāk kā trīs mēnešus pēc pārsūdzības iesniegšanas. Projekta laikā veiktās strukturētās intervijās eksperti norādīja, ka apelācijas process tiek reti izmantots. Gadījumos, kad ir izpildīti konkrēti kritēriji, PMLP var izvēlēties sākotnējo lēmumu pieņemt pat 10 dienu laikā. Kopumā patvēruma pieprasījuma izskatīšanas vidējā ilguma aplēse ir 90 dienas. 2016. gadā visi 154 patvēruma meklētāju lūgumi tika izskatīti mazāk kā sešu mēnešu laikā. Tā kā piekļuve integrācijas atbalsta darbībām un nodarbinātībai ir atkarīga no starptautiskās aizsardzības statusa piešķiršanas, savlaicīgā lēmumu pieņemšana tiek augstu novērtēta.

Bēgļu statuss tiek piešķirts tiem, kuri saskaras ar individuāliem draudiem, pamatojoties uz viņu rasi, etnisko vai politisko piederību, reliģiju vai piederību kādai sociālajai grupai. Alternatīvais statuss tiek piešķirts tiem, kuri bēg no valsts līmeņa nedrošības, piemēram, bruņota konflikta. Jānorāda, ka, kā minēts iepriekš norādītajos datos, lielākā daļa SAS saņem alternatīvo statusu, tajā skaitā personas, kuras lūdza patvērumu ES pārvietošanas programmas ietvaros. Dažādo piešķirto statusu ietekme uz integrācijas procesu ir nozīmīga un tiks izvērtēta nākamajās nodaļās.

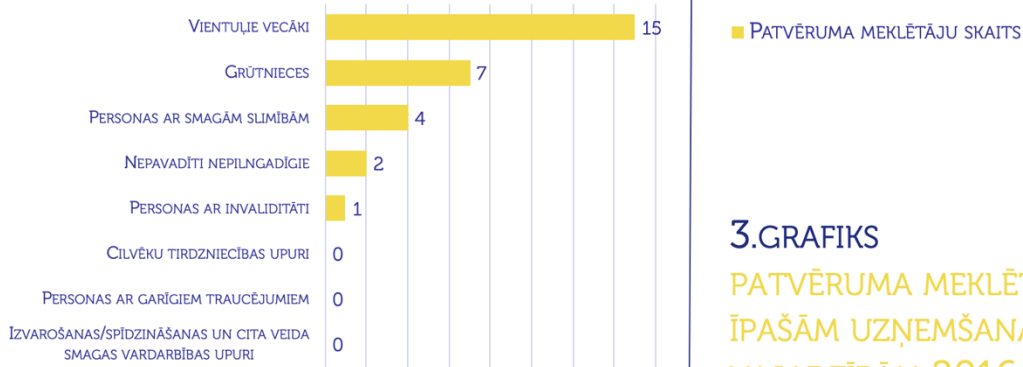
2017. gada 1. janvārī Latvijā bija 99 bēgļi un 216 alternatīvā statusa saņēmēji¹¹, lielākoties vīrieši, kas vecāki par 18 gadiem (skat. 2. grafiku). Personas, kam ir īpašas

AVOTS: PILSONĪBAS UN MIGRĀCIJAS LIETU PĀRVALDE.

2. GRAFIKS

SAS DEMOGRĀFISKAIS PORTERTS LATVIJĀ

AVOTS: PILSONĪBAS UN MIGRĀCIJAS LIETU PĀRVALDE.

3. GRAFIKS

PATVĒRUMA MEKLĒTĀJI AR ĪPAŠĀM UZŅEMŠANAS VAJADZĪBĀM 2016. GADĀ

uzņemšanas vajadzībām, ir vientuļie vecāki, grūtnieces, personas ar smagām slimībām vai invaliditāti, kā arī nepavadīti nepilngadīgie (skat. 3. grafiku).

Vislielākos šķēršļus SAS integrācijai uzņemošajā sabiedrībā rada īpašu uzņemšanas vajadzību apzināšana jeb precīzāk – tās trūkums. Lai gan Patvēruma likumā paredzēts individuāls uzņemšanas vajadzību novērtējums, tas nerada labvēlīgākus procesuālos noteikumus tiem, kuriem šādas vajadzības identificētas, salīdzinājumā ar citiem patvēruma meklētājiem. Tomēr tas nerada būtiskus izaicinājumus, jo Latvijā patvēruma procedūra ir diezgan ātra. Lielākais izaicinājums ir tajā, ka īpašo uzņemšanas vajadzību noteikšanas neesamība vai to novēlota noteikšana ietekmē

¹¹ Dati par personām vecumā no 18 līdz 64 gadiem ietver visas personas, kas vecākas par 18 gadiem. Iedzīvotāju reģistrs neapkopo datus par atzīšanas ilgumu vai dzīvesvietas reģionu, kas nozīmē, ka tie, kuri veic sekundāro kustību uz Vāciju vai Zviedriju, iespējams, nav iekļauti šajos statistikas datos.

atbalstu, ko SAS saņem patvēruma procedūras laikā un pēc tās, tādējādi kavējot viņu integrāciju.

Starptautiskas organizācijas, piemēram, Eiropas Patvēruma atbalsta birojs (EASO), ir izstrādājušas metodoloģiju īpašo uzņemšanas vajadzību novērtēšanai pēc ierašanās, un atbildīgajās iestādēs ir notikušas apmācības par šo rīku pielietošanu patvēruma procesa laikā. Taču saskaņā ar mūsu pētījumu ne visi imigrācijas eksperti vai robežsardzes pārstāvji ir patiesi kompetenti izmantot šo metodoloģiju, un tādējādi lielākajā daļā gadījumu īpašo uzņemšanas vajadzību novērtēšana nemaz netiek veikta. Problēmu saasina tas, ka trūkst tulkus, kuri ir īpaši apmācīti vēstījuma nodošanā sensitīvā veidā, kas ļautu noteikt īpašās uzņemšanas vajadzības, kā arī sadarbības trūkums starp dažādiem pakalpojumu sniedzējiem, kas patvēruma procedūras laikā varētu nodrošināt, ka šīs īpašās uzņemšanas vajadzības tiek ņemtas vērā. Piemēram, pakalpojumu sniedzēji kā sociālie darbinieki un sociālie mentori, psihologi, ārsti vai uzņemšanas centra administratīvie darbinieki dažkārt informāciju par īpašām uzņemšanas vajadzībām saņem vēlākā patvēruma procesa posmā, tādā veidā aizkavējot pielāgotas pieejas pielietošanu pakalpojumu sniegšanas laikā. Tas negatīvi ietekmē ne tikai patvēruma procedūru, bet arī integrācijas procesu pēc statusa saņemšanas.

Lai gan to patvēruma meklētāju skaits, kuriem ir īpašas uzņemšanas vajadzības, nav liels, šīs grupas gūtu labumu no paātrinātas un pielāgotākas patvēruma procedūras. Mēs iesakām izmantot esošos resursus, piemēram, EASO rīku personu ar īpašām vajadzībām identificēšanai¹², lai izstrādātu un īstenotu saskaņotāku un pilnīgāku identifikācijas procedūru. Mēs arī iesakām izstrādāt koordinācijas stratēģiju starp Valsts robežsardzi un citām ieinteresētajām pusēm, kas iesaistās SAS uzņemšanā un izmitināšanā patvēruma procedūras laikā. Tas nodrošinātu veiksmīgāku tādas informācijas apriti, kas ir svarīga labākai pakalpojumu sniegšanai, un atvieglotu integrācijas procesa sākotnējos posmus.

1. **Izstrādāt un īstenot** saskaņotu un pilnīgu procedūru īpašo uzņemšanas vajadzību identificēšanai, izmantojot esošos resursus, ko nodrošina, piemēram, Eiropas Patvēruma atbalsta birojs.
2. **Izstrādāt koordinācijas stratēģiju** starp Valsts robežsardzi un citām ieinteresētajām pusēm, piemēram, sociālajiem darbiniekiem un sociālajiem mentoriem, uzņemšanas centra darbiniekiem, medicīnas personālu, kas iesaistīts SAS uzņemšanā un izmitināšanā, lai nodrošinātu savlaicīgu informācijas apmaiņu.
3. **Nodrošināt**, ka tulkiem ir nepieciešamās prasmes sensitīvas informācijas nodošanā, kas ļautu identificēt īpašās uzņemšanas vajadzības, apmācot vietējos tulkus vai paplašinot tulkus lokā, izmantojot tiešsaistes saziņas pakalpojumus.

¹² Rīks ir pieejams šeit.

UZTURĒŠANĀS ATĻAUJU IETEKME UZ INTEGRĀCIJU

Šajā nodaļā aplūkota piešķirtās uzturēšanās atļaujas veida ietekme uz SAS integrāciju. Piekļuve pastāvīgai uzturēšanās atļaujai ir būtiska turpmākai integrācijai, jo tā ir cieši saistīta ar pieejamā atbalsta veidu un pakalpojumu klāstu. Piešķirto uzturēšanās atļauju veidu reglamentējošie likumi ir Patvēruma likums¹³, Imigrācijas likums¹⁴, Likums par Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā¹⁵ un Uzturēšanās atļauju noteikumi¹⁶.

Bēgļa statusa saņēmējam izsniedz pastāvīgās uzturēšanās atļauju, savukārt personai, kura ieguvusi alternatīvā statusu, izsniedz termiņuzturēšanās atļauju uz vienu gadu ar iespēju to atjaunot. Persona var pieteikties pastāvīgās uzturēšanās atļaujai pēc piecu gadu nepārtrauktas uzturēšanās valstī, pierādot, ka ir apgūvusi latviešu valodu A2 līmenī. Tādējādi, ja termiņuzturēšanās atļauja tiek izsniegta personai ar alternatīvo statusu piecus gadus pēc kārtas, tai ir tiesības pieteikties pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai. Laiks, kas pavadīts, gaidot lēmumu par patvēruma meklētāja lūgumu, netiek ieskaitīts uzturēšanās termiņā. Personas ar pagaidu aizsardzības statusu saņem termiņuzturēšanās atļauju uz vienu gadu ar iespēju to pagarināt vēl uz sešiem mēnešiem, bet kopā ne vairāk kā uz vienu gadu. Tādējādi personām ar pagaidu aizsardzības statusu nebūs pieejama pastāvīga dzīvesvieta. Saskaņā ar Likumu par Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā šis statuss nav pieejams tiem, kuri ir saņēmuši bēgļu vai alternatīvo statusu, vai pagaidu aizsardzību Latvijas Republikā, vai tiem, kuri lūguši patvērumu Latvijas Republikā.

Praksē visi SAS tiek atzīti par bēgļu vai alternatīvā statusa saņēmējiem, un citi statusa veidi netiek piešķirti (1. grafikā skatīt statistikas datus par piešķirtajiem statusiem 2016. gadā). Turklāt to personu skaits, kuras saņem bēgļu statusu, ir ievērojami mazāks salīdzinājumā ar personām, kuras saņem alternatīvo statusu. Cilvēki, kas tiek pārvietoti ES pārvietošanas programmas ietvaros (tikai kopš 2015. gada rudens), pēc ierašanās tiek pakļauti parastai patvēruma procedūrai, viņu statuss netiek noteikts pirms ierašanās Latvijā, tādējādi šis process atšķiras no klasiskās izpratnes par pārvietošanu, kā tas, piemēram, tiek praktizēts Kanādā vai ASV¹⁷. Tas arī nozīmē to, ka

¹³ Patvēruma likums ir [pieejams šeit](#).

¹⁴ Imigrācijas likums ir [pieejams šeit](#).

¹⁵ Likums par Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā ir [pieejams šeit](#).

¹⁶ Uzturēšanās atļauju noteikumi ir [pieejami šeit](#).

¹⁷ Par pārvietošanas programmām lasīt [vairāk šeit](#).

viņiem var piešķirt gan bēgļu, gan alternatīvo statusu. Piemēram, daudzi, kurus pārvietoja uz Latviju saskaņā ar ES pārvietošanas programmu, bija sīrieši, un sīriešiem parasti Latvijā tiek piešķirts alternatīvais statuss.

Kamēr bēgļa statusa saņēmēji kļūst par pastāvīgajiem iedzīvotājiem līdz ar starptautiskās aizsardzības statusa iegūšanu, alternatīvā statusa saņēmējiem pastāvīgās uzturēšanās atļaujas iegūšanas nosacījumi ir tādi paši kā citiem trešo valstu valstspiederīgajiem. Jāizpilda šādas prasības: 1) viņam ir pietiekams iztikas nodrošinājums, lai atbalstītu sevi un apgādājamās ģimenes locekļus; 2) viņš ir apguvis valsts valodu (A2 līmenī); 3) viņš ir pastāvīgi un likumīgi dzīvojis Latvijas Republikas teritorijā (...) ar termiņuzturēšanās atļauju. 2016. gadā alternatīvā statusa saņēmēju pieteikumi uz pastāvīgo uzturēšanās atļauju netika iesniegti, tomēr, tā kā līdz 2016. gadam starptautiskās aizsardzības statusu skaits bija tik mazs, dati par pastāvīgās uzturēšanās atļauju pieteikumiem var neatspoguļot reālo situāciju Latvijā.

Mazaizsargātām SAS grupām (ar īpašām uzņemšanas vajadzībām) nav atvieglotu nosacījumu pastāvīgās uzturēšanās atļaujas iegūšanai salīdzinājumā ar citiem starptautiskās aizsardzības saņēmējiem. Saskaņā ar Patvēruma likumu un Imigrācijas likumu īpašie nosacījumi mazaizsargātajām personām būtu jāņem vērā patvēruma procedūras laikā, bet tie neietekmē piešķirtā statusa vai uzturēšanās atļaujas veidu.

Parastā maksa par uzturēšanās atļaujas saņemšanu neatkarīgi no tā, vai tā ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja, ko saņem bēgļi, vai termiņuzturēšanās atļauja, ko saņem alternatīvā statusa saņēmēji, ir 14,23 EUR. Ir iespējams saņemt uzturēšanās atļauju divās, nevis ierastajās 10 dienās par divreiz lielāku maksu. Taču kopš 2016. gada otrās puses, ja pirmais starptautiskās aizsardzības pieteikums ir veiksmīgs, SAS maksa par uzturēšanās atļauju nav jāmaksā, kā noteikts Noteikumos par valsts nodevu par personu apliecinošu dokumentu izsniegšanu.¹⁸ SAS arī ir pieejama valsts finansēta juridiskā palīdzība ar Latvijas Juridiskās palīdzības administrācijas starpniecību, jo īpaši palīdzībai patvēruma procedūras laikā. 2016. gadā šādas palīdzības sniegšanai SAS tika piešķirti gandrīz 10 000 EUR.

Pašreizējā regulējumā par piešķirto uzturēšanās atļauju veidiem tika identificētas vairākas problēmas, kas saistītas ar SAS integrāciju. Pirmkārt, atšķirīgā piekļuve pastāvīgai uzturēšanās atļaujai. Lielākajai daļai cilvēku, kas meklē patvērumu Latvijā,

---

¹⁸ [Pieejams šeit](#).

tiek piešķirts alternatīvais statuss (2016. gadā 47 cilvēkiem tika piešķirts bēgļa statuss un 107 – alternatīvais statuss). Tas ietekmē SAS piekļuvi pastāvīgai dzīvesvietai. Kamēr personas, kuras saņem bēgļa statusu, iegūst pastāvīgās uzturēšanās atļauju nekavējoties, personas ar alternatīvo statusu ir tiesīgas iegūt tikai termiņuzturēšanās atļauju pirmo piecu uzturēšanās gadu laikā Latvijā, un šī termiņuzturēšanās atļauja katru gadu ir jāatjauno. Tas ne tikai ietekmē ceļu uz pilsonības iegūšanu, bet arī pakalpojumu klāstu, kas pieejams atšķirīgajām SAS grupām. Piemēram, personas ar termiņuzturēšanās atļauju nav tiesīgas saņemt valsts atbalstu invaliditātes gadījumos vai gadījumos, kad persona ir nepilngadīgo vai personu ar invaliditāti aprūpētāja.

Otrkārt, vairāki eksperti konstatēja motivācijas trūkumu, kas radies ļoti īso uzturēšanās atļauju dēļ. Pašreizējā regulējumā noteikts, ka alternatīvā statusa saņēmēji saņem termiņuzturēšanās atļauju tikai uz vienu gadu, kas katru gadu ir jāatjauno pēc tam, kad viņiem ir atkārtoti piešķirts patvēruma meklētāja statuss. Šī iemesla dēļ alternatīvā statusa saņēmēji bieži redz Latviju kā pagaidu uzturēšanās vietu, nevis galamērķi, un viņiem trūkst motivācijas, kas nepieciešama, lai plānotu ilgtermiņa uzturēšanos šeit. Tas arī palielina nestabilitātes un nedrošības sajūtu. Lai novērstu abas šīs problēmas, būtu nepieciešams pagarināt laika periodu, uz kādu tiek piešķirtas termiņuzturēšanās atļaujas.

IETEIKUMI

1. **Piešķirot** alternatīvo statusu, pagarināt laika periodu, uz kādu tiek piešķirtas uzturēšanās atļaujas, lai sekmētu drošu un ilgstošu uzturēšanās statusu visiem SAS.
2. **Novērst** pieejamo pakalpojumu un atbalsta **atšķirības**, definējot visus SAS kā tiesīgus saņemt atbalstu, kas parasti piesaistīts pastāvīgās uzturēšanās atļaujai.

PIEKĻUVE ĢIMENES ATKALAPVIENOŠANĀS IESPĒJAI

Raizes par ģimenes locekļiem, kuri joprojām varētu atrasties konflikta vai tranzīta zonās, var pasliktināt pievēršanos dalībai dažādās uz integrāciju vērstās aktivitātēs. Tāpēc ģimeņu atkalapvienošanās procesam ir izšķiroša nozīme, lai integrācijas procesā sasniegtu labākus rezultātus. Ģimeņu atkalapvienošanās palīdz nodrošināt sociālo un kultūras stabilitāti, kas savukārt sekmē ekonomisko un sabiedrības saliedētību. Latvijā SAS ģimeņu atkalapvienošanās gadījumu ir maz; 2016. gadā saskaņā ar šo noteikumu ieceļoja vien pieci cilvēki. Taču, apskatot pašreizējo tiesisko regulējumu par ģimeņu atkalapvienošanos, mēs varam izvērtēt iespējamās struktūras, kas paredzētas SAS. Galvenie tiesību akti, kas regulē šo jautājumu, ir Patvēruma likums un Uzturēšanās atļauju noteikumi. Patvēruma likumā ģimenes loceklis definēts kā „patvēruma meklētāja, bēgļa vai tādas personas laulātais, kurai piešķirts alternatīvais statuss vai pagaidu aizsardzība, kā arī patvēruma meklētāja, bēgļa vai tādas personas, kurai piešķirts alternatīvais statuss vai pagaidu aizsardzība, un šīs personas laulātā nepilngadīgais bērns, kas ir neprecējies un atrodas abu vai viena laulātā apgādībā vai arī ir adoptēts, kā arī tēvs, māte vai cits pieaugušais, kas saskaņā ar Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem ir atbildīgs par starptautiskās aizsardzības saņēmēju, ja minētais starptautiskās aizsardzības saņēmējs ir nepilngadīgs un neprecējies, ar nosacījumu, ka šāda ģimene pastāvējusi jau izcelsmes valstī”.

Pastāv divi galvenie ceļi, lai nodrošinātu, ka ģimene būtu kopā Latvijā. Pirmais, ja SAS imigrē kopā ar ģimenes locekļiem, kuri katrs atsevišķi nekvalificējas aizsardzības saņemšanai (piemēram, gadījumos, kad vēlas gūt politisku patvērumu), viņu ģimenes locekļi var saņemt līdzvērtīgu juridisko statusu un pabalstus saskaņā ar ģimenes vienotības principu. Otrais, ja ģimene ir nošķirta no SAS, ģimenes locekļi ir tiesīgi pievienoties SAS ģimenes atkalapvienošanās ietvaros. Nepavadītam nepilngadīgajam, kuram ir piešķirta starptautiskā aizsardzība un kurš nav precējies, ir tiesības uzņemt pie sevis no ārvalsts ieradušos tēvu vai māti. Latvijas Patvēruma likums nosaka, ka ģimenes locekļi ir laulātie vai nepilngadīgi bērni, tāpēc citi apgādājamie, piemēram, gados veci vecāki vai vecvecāki, vai citi tuvi pieaugušie SAS radnieki, Latvijā nevar saņemt starptautisko aizsardzību saskaņā ar ģimenes atkalapvienošanās principu.

Turklāt ģimenes atkalapvienošanās iespējas bēgļa statusa saņēmējiem un personām ar alternatīvo statusu atšķiras. Bēgļa statusa saņēmēji var pieteikties ģimenes

atkalapvienošanai uzreiz pēc starptautiskās aizsardzības statusa saņemšanas, kamēr alternatīvā statusa saņēmējiem pirms pieteikuma iesniegšanas Latvijā ir jāuzturas divus gadus, kas nozīmē to, ka viņiem ir divreiz jāatjauno savs SAS statuss, pirms viņi aicina savu ģimeni pievienoties. Šim procesam nav noteiktas nekādas iztikas nodrošinājuma prasības¹⁹, latviešu valodas zināšanu prasības vai obligāta dalība integrācijas pasākumos, kā arī nav noteiktas obligātas DNS vai vecuma pārbaudes prasības. Taču, kamēr bēgļa statusa saņēmējiem nav jānodrošina veselības apdrošināšana viņu ģimenes locekļiem, alternatīvā statusa saņēmējiem tas ir jādara tādā pašā veidā kā citiem trešo valstu valstspiederīgajiem, jo viņu ģimenes locekļiem tiek piešķirta termiņuzturēšanās atļauja.

SAS nav vispārīgu izņēmumu attiecībā uz dokumentu sniegšanu, lai pierādītu ģimenes saites; tomēr pieteikumu par ģimenes atkalapvienošanu var apstrādāt, nesniedzot dokumentus, kas pierāda ģimenes attiecības, ja pieteikumā ir norādīts pamatots iemesls. Ar ģimenes atkalapvienošanās procedūru saistīto dokumentu pārbaudes standarta laiks likumā ir noteikts 30 dienas, un par papildu maksu to var pat paātrināt.²⁰ Nepavadītiem nepilngadīgajiem un cilvēku tirdzniecības upuriem nav jāmaksā pieteikuma maksa, bet citiem SAS ar īpašām uzņemšanas vajadzībām nekādu atbrīvojumu nav.

Vidēji ģimenes atkalapvienošanās procedūra 2016. gadā aizņēma 90 dienas. Ģimenes atkalapvienošanās procedūra neietver meklēšanu, un SAS netiek sniegti ģimenes meklēšanas pakalpojumi. Tādējādi ģimenes atkalapvienošanās procedūra ir tieši atkarīga no SAS pieejamiem resursiem, kas var radīt papildu šķēršļus iekļaušanas procesā.

Personas ar bēgļa statusu ģimenes loceklim piešķir pastāvīgās uzturēšanās atļauju. Tādas personas, kura ieguvusi alternatīvo statusu, ģimenes loceklim

¹⁹ Līdz 2014. gadam alternatīvā statusa saņēmējiem bija jāatbilst tām pašām prasībām attiecībā uz ienākumiem kā citiem trešo valstu valstspiederīgajiem, tādējādi pašreizējais regulējums kļuvis labvēlīgāks SAS.

²⁰ Noteikumi par valsts nodevu par vīzas, uzturēšanās atļaujas vai Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa Latvijas Republikā pieprasīšanai nepieciešamo dokumentu izskatīšanu un ar to saistītajiem pakalpojumiem, [pieejams šeit](#). Bēgļa statusa saņēmējam ir iespēja samaksāt papildu 78,26 EUR (no 2018. gada – 140 EUR), lai pieteikumu izskatītu 10 darba dienās, vai papildu 106,71 EUR (no 2018. gada – 210 EUR), lai to izskatītu piecās, nevis 30 darba dienās. Alternatīvā statusa saņēmējam ir iespēja samaksāt papildu 64,03 EUR (no 2018. gada – 60 EUR), lai pieteikumu izskatītu piecās, nevis 30 darba dienās, vai papildu 42,69 EUR (no 2018. gada – 40 EUR), lai to izskatītu 10 darba dienās. Abu grupu pieteikumus par uzturēšanās atļaujām ir iespējams izskatīt divu, nevis 10 darba dienu laikā par papildu maksu 14,23 EUR apmērā. Lai gan nav datu par faktiskajām vidējām izmaksām, tiek lēsts, ka zemākā vidējā maksa ir 150,82 EUR, pamatojoties uz zemāko iespējamo maksu 2016. gadā.

terminuzturēšanās atļauju izsniedz uz tādu pašu laiku kā uzaicinātājam. Ģimenes locekļiem jāgaida no trīs līdz pieciem gadiem, lai iegūtu uzturēšanās atļauju, kas nav atkarīga no viņu apgādnieka. Tas nozīmē, ka alternatīvā statusa saņēmēju ģimenes locekļi saskaras ar līdzīgām problēmām saistībā ar uzturēšanās atļaujas ikgadēju atjaunošanu un piekļuvi pastāvīgās uzturēšanās atļaujai.

Tā kā ģimenes locekļiem tiek piešķirta pastāvīgās uzturēšanās atļauja vai terminuzturēšanās atļauja, viņu tiesības ir tādas pašas kā citiem trešo valstu valstspiederīgajiem, kuriem ir attiecīgās uzturēšanās atļaujas, lai piekļūtu integrācijas atbalsta pasākumiem, valodas mācībām, vispārējai un profesionālai izglītībai, nodarbinātībai un pašnodarbinātības iespējām, sociālajam nodrošinājumam un palīdzībai, veselības aprūpei un citiem pakalpojumiem. Taču pakalpojumi, kas ir pieejami bēgļiem un viņu ģimenes locekļiem kā pastāvīgajiem iedzīvotājiem un alternatīvā statusa saņēmējiem un viņu ģimenes locekļiem kā iedzīvotājiem ar terminuzturēšanās atļauju, ir atšķirīgi (skatīt vairāk nodaļā „Sociālais nodrošinājums”).

Pašreizējais regulējums ir saskaņā ar attiecīgajām ES direktīvām, jo ir izpildīti obligātie nosacījumi ģimenes atkalapvienošanai, bet tajā pašā laikā esošie ģimenes atkalapvienošanās principi rada vairākus izaicinājumus attiecībā uz SAS integrācijas procesu. Pirmkārt, atšķirīgie kritēriji atkarībā no patvēruma statusa nostāda alternatīvā statusa saņēmējus neizdevīgā pozīcijā. Saskaņā ar spēkā esošajiem tiesību aktiem alternatīvā statusa saņēmējiem ir noteikts uzturēšanās laiks – divi gadi, pirms viņi var iesniegt pieteikumu par ģimenes atkalapvienošanu, kamēr bēgļi var iesniegt pieteikumu par ģimenes atkalapvienošanu uzreiz pēc bēgļu statusa saņemšanas. Tā kā lielākā daļa SAS Latvijā saņem alternatīvo statusu, tas, pat ja tas atbilst starptautiskajām normām, tieši ietekmē viņu iespējas nodrošināt ģimenes atkalapvienošanu. Lai pārvarētu šo izaicinājumu, būtu nepieciešams mainīt regulējumu, kas visiem SAS sniegtu vienlīdzīgu piekļuvi atkalapvienošanās procedūrai neatkarīgi no viņiem piešķirtā statusa.

Otrkārt, proaktīvas ģimenes meklēšanas procedūras trūkums rada spiedienu uz SAS un viņu jau tā ierobežotajiem resursiem. Esošie ģimenes atkalapvienošanās noteikumi paredz, ka uzņemošās valsts iestādes uzsāk proaktīvu SAS ģimenes locekļu meklēšanu pēc pieteikuma par ģimenes atkalapvienošanu iesniegšanas. Kaut arī atbildīgās iestādes veic dažus proaktīvus pasākumus, praksē nav skaidrs, vai šīm iestādēm ir nepieciešamā kapacitāte un zināšanas, lai sniegtu kvalitatīvu palīdzību, kas nozīmē to, ka, visticamāk, tikai pašu SAS centieni sniegs pozitīvu iznākumu

ģimenes atkalapvienošanās procesā. Protams, tā kā ģimeņu atkalapvienošanās gadījumu skaits ir ļoti mazs, zināšanas un pieredze šādu situāciju risināšanā joprojām ir ierobežota. Taču atbildīgo iestāžu kapacitāti var paaugstināt ar īpašām apmācībām un atsaucoties uz esošiem praktiskiem rīkiem.²¹

Visbeidzot daži eksperti ir norādījuši uz konsekvences trūkumu patvēruma piešķiršanā, kas arī rada sarežģījumus ģimeņu atkalapvienošanai. Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, kas ir atbildīga par sākotnējo patvēruma pieteikumu izskatīšanu, ir saņēmusi kritiku par nekonsekventu pieeju, lemjot par patvēruma piešķiršanu, lielākoties tādēļ, ka tā necenšas izskatīt citu valstu tiesu praksi. Tas ir novedis pie gadījumiem, kur patvēruma meklētāji, kas nākuši no situācijām ar līdzīgiem apstākļiem, jo īpaši no Irākas, un pat no vienas ģimenes saņem atšķirīgas atbildes uz saviem pieteikumiem.

Lai izveidotu patvēruma sistēmu, kurā tiktu integrēti visi SAS neatkarīgi no viņu statusa, ir nepieciešams darīt ko vairāk par minimālo standartu izpildi un meklēt iespējas, kā ģimeņu atkalapvienošanā nodrošināt vienlīdzīgus apstākļus visiem SAS, nevis prioritizējot personas ar bēgļu statusu.

ĪETEIKUMI

1. **Nodrošināt vienlīdzīgu piekļuvi** atkalapvienošanās procedūrai visiem SAS neatkarīgi no viņiem piešķirtā statusa, tādā veidā atceļot prasību, kurā alternatīvā statusa saņēmējiem valstī ir jāuzturas divus gadus pirms ģimenes atkalapvienošanās procesa uzsākšanas.
2. **Ieviest standartizētas un koordinētas** ģimenes atkalapvienošanās procedūras, lai nodrošinātu ātru ģimeņu meklēšanas procesu, organizētu ierašanos un koordinētu palīdzību.
3. **Palielināt ierēdņu kapacitāti un zināšanas**, lai sniegtu kvalitatīvu palīdzību ģimeņu meklēšanā un ģimeņu atkalapvienošanās procesā, izmantojot esošos resursus, ko izstrādājis, piem., Eiropas Patvēruma atbalsta birojs.

²¹ Skatīt, piemēram, „EASO Praktiskā rokasgrāmata ģimenes meklēšanā”, [pieejama šeit](#).

PILSONĪBA: INTEGRĀCIJAS ILGTERMIŅA PERSPEKTĪVAS

Šajā nodaļā aplūkots SAS pieejamais ceļš uz pilsonību. Lai gan pamatojums patvēruma piešķiršanai starptautiskās aizsardzības saņēmējiem laika gaitā var mainīties, būs gadījumi, kad konflikti ieilgs vai kad SAS pilsonības valsts arī turpmāk nespēs nodrošināt vajadzīgo aizsardzību. Tādos gadījumos piekļuve pilsonībai ir īpaši svarīga, lai uzņemtajā valstī nodrošinātu jēgpilnu integrāciju. Latvijas gadījumā spēkā esošo juridisko un politisko rādītāju novērtējums norāda uz visai tuvredzīgu pieeju patvērumam. Šī patiešām ir vissliktāk novērtētā nodaļa, turklāt pastāv liela atšķirība starp bēgļa un alternatīvā statusa saņēmējiem.

Galvenais tiesību akts, kas regulē pilsonības iegūšanu, ir Pilsonības likums.²² Naturalizācijas iesnieguma iesniegšanas dienā pastāvīgai dzīvesvietai ne mazāk kā pēdējos piecus gadus ir jābūt bijuši Latvijā, no kuriem kopumā pieļaujams gada pārtraukums, kas nevar būt pēdējā gadā pirms naturalizācijas iesnieguma iesniegšanas dienas (citas valsts pilsonim vai bezvalstniekam piecu gadu termiņš tiek skaitīts no pastāvīgās uzturēšanās atļaujas vai pastāvīgās uzturēšanās apliecības saņemšanas dienas). Tādējādi personām ar bēgļa statusu būs tiesības uz naturalizāciju piecus gadus pēc patvēruma piešķiršanas Latvijā, jo viņi kopā ar savu starptautiskās aizsardzības statusu saņem pastāvīgās uzturēšanās atļauju. Savukārt alternatīvā statusa saņēmējiem ir tādas pašas uzturēšanās prasības, kā citiem trešo valstu valstspiederīgajiem – pēc piecu gadu uzturēšanās valstī ar termiņuzturēšanās atļauju viņi var pieteikties pastāvīgās uzturēšanās atļaujai un vēl pēc pieciem gadiem – pilsonībai, padarot viņu ceļu uz pilsonību divas reizes ilgāku nekā personām ar bēgļa statusu. Pilsonības saņemšana ir cieši saistīta ar piekļuvi pastāvīgās uzturēšanās atļaujai, un alternatīvā statusa piešķiršanas gadījumā uzturēšanās laiks valstī ar termiņuzturēšanās atļauju netiek ņemts vērā pilsonības piešķiršanai.

SAS nav atviegloti nosacījumi naturalizācijai salīdzinājumā ar citiem trešo valstu valstspiederīgajiem – tiem ir jāizpilda tās pašas prasības visās jomās. Pilsonības likuma 12.pantā ir uzskaitītas šīs prasības. Papildus pastāvīgai dzīvesvietai naturalizācijas kārtībā Latvijas pilsonībā var uzņemt vienīgi personu: kura prot latviešu valodu; kura zina Latvijas Republikas Satversmes pamatprincipus; kura zina

²² Pilsonības likums ir [pieejams šeit](#).

valsts himnas tekstu un Latvijas vēstures un kultūras pamatus; kurai ir likumīgs iztikas avots; kura ir devusi solījumu par uzticību Latvijas Republikai. Pilsonības likuma trešā nodaļa „Latviešu valodas prasmes un Latvijas Republikas Satversmes pamatnoteikumu, valsts himnas teksta, Latvijas vēstures un kultūras pamatu zināšanas pārbaude”, kā arī attiecīgie Ministru kabineta noteikumi Nr. 973²³ sīkāk precizē valodas un integrācijas prasības.

Pilsonības likuma 21. pants nosaka atbrīvojumus no latviešu valodas prasmes un Latvijas Republikas Satversmes pamatnoteikumu un Latvijas vēstures un kultūras pamatu zināšanas pārbaudes. Prasības ir atvieglotas dažām no grupām ar īpašām uzņemšanas vajadzībām – nepavadītiem nepilngadīgajiem, veciem cilvēkiem un personām ar invaliditāti, bet ne tiem SAS, kuri ir izvarošanas, spīdzināšanas vai citu traumu upuri.

Alternatīvā statusa saņēmējiem ir arī jāiesniedz paziņojums par atteikšanos no savas iepriekšējās pilsonības un jāsaņem ekspatriācijas atļauja no iepriekšējās pilsonības valsts, ja šādu atļauju paredz šis valsts tiesību akti, vai ir jāsaņem pilsonības zaudēšanu apliecinošs dokuments. Šī pēdējā prasība neattiecas uz personām ar bēgļa statusu. Kā uzsver eksperti, šī prasība ir radījusi grūtības alternatīvā statusa saņēmējiem, jo to izcelsmes valstis neatbild uz šādiem pieprasījumiem, piemēram, kā tas ir Afganistānas vai Somālijas gadījumā.

Sodāmības esamība Latvijā vai citā valstī ir viens no Pilsonības likuma 11. pantā noteiktajiem naturalizācijas ierobežojumiem: „Persona Latvijā vai kādā citā valstī ir notiesāta par tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kas kvalificējams kā noziedzīgs nodarījums arī Latvijā naturalizācijas iesnieguma izskatīšanas laikā. Šis nosacījums neattiecas uz personu, kura notiesāta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu ārvalstī, ja Ministru kabineta noteiktajā kārtībā atzīts, ka attiecībā uz šo personu *notiesājošs spriedums ticis pieņemts, neievērojot taisnīgas tiesas vai soda samērīguma principu.*” Lai pārbaudītu personas atbilstību Pilsonības likuma 11. panta „Naturalizācijas ierobežojumi” un 17. panta „Naturalizācijas iesnieguma pieņemšanas, izskatīšanas, apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas kārtība” otrās daļas prasībām, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde rakstveidā pieprasa informāciju no attiecīgajām valsts institūcijām. Lai arī šī prasība ir vienāda visiem trešo valstu valstspiederīgajiem,

²³ Ministru kabineta 2013. gada 24. septembra noteikumi Nr. 973 „Pilsonības likuma trešā nodaļa „Latviešu valodas prasmes un Latvijas Republikas Satversmes pamatnoteikumu, valsts himnas teksta, Latvijas vēstures un kultūras pamatu zināšanas pārbaude”, [pieejami šeit](#).

iezīmētā joma ir īpaši svarīga SAS, jo īpaši, ja to bēgšana notikusi politisku iemeslu dēļ.

Bērniem, kuri dzimuši Latvijā (otrās paaudzes SAS), ir atviegloti naturalizācijas nosacījumi. Ja viens no vecākiem iegūst vai ir ieguvis Latvijas pilsonību naturalizācijas ceļā, pēc personas pieprasījuma Latvijas pilsonību iegūst arī šīs personas bērni, kuri ir vecumā līdz 15 gadiem un kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijā. Naturalizācijas nosacījumi, piemēram, uzturēšanās Latvijā piecus gadus, latviešu valodas prasmes, zināšanas par Satversmi, valsts himnu, Latvijas vēsturi un kultūru, likumīgs iztikas avots, solījums par uzticību Latvijai vai atteikšanās no iepriekšējās pilsonības, cita starpā, neattiecas uz bērniem, kuri nav sasnieguši 15 gadu vecumu. Turklāt bezvalstnieku vai nepilsoņu bērniem automātiski pienākas pilsonība, ja bērns ir dzimis Latvijā, un pilsonība tiek piešķirta pēc vecāku iesnieguma.

Pilsonības likums nosaka, ka maksimālais naturalizācijas procedūras ilgums ir viens gads, bet tas neprioritizē SAS. Tādējādi SAS jāveic tas pats ceļš uz pilsonību, kādu veic pārējie, kuri vēlas naturalizēties. Valsts nodeva par naturalizāciju ir 28,46 EUR, bet samazināta nodeva 4,27 EUR apmērā par pieteikumu jāmaksā, ja SAS ir trūcīga persona, Valsts Nodarbinātības aģentūrā reģistrēts bezdarbnieks, tādas ģimenes loceklis, kurā ir trīs un vairāk nepilngadīgu bērnu, persona pensijas vecumā, persona ar otrās vai trešās grupas invaliditāti, vispārējās vai augstākās izglītības iestādes pilna laika izglītojamais. No valsts nodevas atbrīvotas personas ar pirmās grupas invaliditāti, bāreņi, bez vecāku apgādības palikušie bērni, valsts un pašvaldību sociālās aprūpes iestādēs uzņemtās personas.²⁴

---

²⁴ Ministru kabineta 2013. gada 1. oktobra noteikumi Nr. 849 „Noteikumi par valsts nodevu naturalizācijas iesnieguma iesniegšanai”, [pieejami šeit](#)

2016. gadā tikai trīs SAS, bēgļa statusa saņēmēji, veica naturalizācijas procedūru – viens pieaugušais ar bērnu, kurš bija jaunāks par 15 gadiem, kura gadījumā procedūra ilga sešus mēnešus, un viens 15 gadus vecs bērns ar invaliditāti, uz kuru tiesību aktos noteiktās prasības netika attiecinātas un kura gadījumā process aizņēma četrus mēnešus. Kā novērtēšanas procesa laikā norādīja eksperti, naturalizācijas rādītāji starp SAS un trešo valstu valstspiederīgajiem kopumā ir diezgan zemi. Tas ir vairāku iemeslu dēļ, tostarp praktisku priekšroku dodot izcelsmes (galvenokārt, krievu) pilsonībai un Latvijas uzturēšanās atļaujai (ja dubultpilsonība nav atļauta), kā arī motivācijas trūkuma iegūt pilsonību dēļ un sarežģītās valodas pārbaudes, ko nepieciešams veikt šajā procesā, dēļ. Tas attiecas arī uz SAS, kuri reti piesakās pilsonībai, kas var ietekmēt motivāciju iesaistīties integrācijas pasākumos kopumā. Līdz šim politiskā nostāja nav bijusi vērsta uz SAS ilgtermiņa integrācijas veicināšanu, tādējādi nav izveidoti mērķēti pasākumi, lai veicinātu šo personu naturalizāciju, un sākotnējais atbalsts valodas apguvei un sabiedrības integrācijai nav vērsts uz naturalizāciju, bet gan uz pamatvajadzību apmierināšanu.

Pilsonības pieejamība ir vēl viena joma, kurā ir skaidri redzama atšķirīga attieksme pret bēgļa un alternatīvā statusa saņēmējiem, kas vēl vairāk pasliktina naturalizācijas rādītājus. Bēgļi līdz ar statusa iegūšanu saņem arī pastāvīgās uzturēšanās atļauju, savukārt personas ar alternatīvo statusu sākotnēji ir tiesīgas iegūt tikai termiņuzturēšanās atļauju, kas jāatjauno katru gadu, un viņi var pieteikties pastāvīgās uzturēšanās atļaujai pēc piecu gadu ilgas pagaidu uzturēšanās valstī. Tas nozīmē, ka personām ar alternatīvo statusu naturalizācijas laika periods ir divreiz garāks un atbalsts, kas viņiem sniegts pabalstu un sociālās palīdzības veidā pirmajos piecos gados, ir ievērojami mazāks (vairāk par sociālo nodrošinājumu skatīt tālāk).

Taču galvenais izaicinājums ir ilgtermiņa perspektīvas trūkums. Galvenais uzņemšanas un integrācijas procesa mērķis nav nodrošināt SAS ar rīkiem, kas sekmēs viņu ilgtermiņa integrāciju Latvijas sabiedrībā, bet gan izskatīt patvēruma pieteikumus un sniegt sākotnējo atbalstu. Turklāt Latvijas gadījumā alternatīvais statuss rada vairākus citus iemeslus nedrošībai un nestabilitātei, piemēram, ikmēneša pabalsts tiek piešķirts uz īsāku laika posmu, ierobežota valsts sociālā palīdzība, garāks gaidīšanas laiks ģimenes atkalapvienošanai, kas visi kā viens ietekmē motivāciju un vēlmi iesaistīties integrācijas pasākumos Latvijā, jo īpaši ilgtermiņā. Lai pārvarētu šīs problēmas, būtu vismaz jāpagarina termiņš, uz kuru ir piešķirta termiņuzturēšanās atļauja, kā arī jāsaskaņo pieejamais atbalsts visiem SAS.

Turklāt mērķētas naturalizācijas atbalsta darbības SAS būtu jāievieš jau sociālekonomiskās iekļaušanās procesa sākumposmā.

IETEIKUMI

1. Izstrādāt visaptverošu politiku, atvieglojot SAS un viņu tuvāko ģimenes locekļu naturalizāciju, ņemot vērā dažas prasības, kuras SAS varētu būt grūti vai neiespējami izpildīt.
2. Atcelt prasību atteikties no iepriekšējās pilsonības arī attiecībā uz alternatīvā statusa saņēmējiem vai ieviest citus atsacīšanās risinājumus gadījumos, kad ir gandrīz neiespējami saņemt apstiprinājumu no iepriekšējās pilsonības valsts.

PIEKĻUVE MĀJOKĻIEM

Šī nodaļa apskata ne tikai mājokļu pieejamību, bet arī esošos atbalsta mehānismus, kas palīdz iegūt cieņpilniem sadzīves apstākļiem atbilstošu mājokli. Mājoklis ir viens no būtiskākajiem sociālekonomiskās iekļaušanas elementiem, un tas ir cieši saistīts ar stabilitātes un drošības sajūtu.

SAS ir tādas pašas tiesības uz pārvietošanās brīvību un uzturēšanos kā valstspiederīgajiem, un tādējādi tie var brīvi izvēlēties savu dzīvesvietu pat patvēruma procedūras laikā. Lielākā daļa patvēruma meklētāju patvēruma procedūras laikā uzturas patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā „Mucenieki”, taču daži arī dzīvo vieni, paliek pie saviem radiem vai draugiem. Šajā posmā ir svarīgi, lai informācijas nolūkos PMLP būtu informēta par šo personu atrašanās vietu vai adresi.

SAS ir juridiskas tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi mājokļa un mājokļa pabalstu jomā, tomēr pastāv nosacījumi, ko šīs personas kā jauniebraucēji ne vienmēr var izpildīt. SAS ir tiesības pieprasīt pašvaldības atbalstu mājokļa nodrošināšanā, tostarp atbalstu īres maksas segšanā, un saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu vietējām pašvaldībām ir tiesības sniegt mājokļa pabalstus (t. i., atbalstu īres maksas segšanā) SAS tādā pašā veidā un apmērā kā citiem pašvaldības iedzīvotājiem, tomēr tas neparedz pienākumu to darīt. Saskaņā ar likumu „Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” SAS nav noteikti kā viena no prioritārajām grupām pašvaldības palīdzības saņemšanā mājokļa jautājumos, taču jebkura pašvaldība var izvēlēties noteikt SAS kā tādu pēc saviem ieskatiem. Turklāt personai ir jābūt reģistrētai dzīvesvietai noteiktā pašvaldībā, dažkārt pat uz noteiktu laiku no trīs līdz pieciem gadiem vai vairāk, pirms tā ir tiesīga saņemt noteiktu veidu pašvaldības atbalstu, kas ir nosacījums, ko SAS kā jauniebraucēji, kuriem nav vai ir ierobežota piekļuve mājoklim, nevar izpildīt.

Tiesību aktos nav noteikts, ka mājokļu politikā un pakalpojumos jāņem vērā SAS īpašā situācija un ievainojamība — šī grupa nav atzīta par mazaizsargātu grupu, kas var pretendēt uz mājokļa pabalstiem, kā arī saskaņā ar tiesību aktiem tiem nav paredzēta mērķēta mājokļa atbalsta pieejamība (t. i., pārejas posma atbalsts no patvēruma meklētāju izmitināšanas centriem, īpašas mājas, īpaši konsultāciju pakalpojumi attiecībā uz piekļuvi mājoklim). Turklāt tas, ka SAS nav atzīti par vienu no mazaizsargātajām grupām, kurām pašvaldībai jāsniedz palīdzība, bieži tiek izmantots

kā iegants, lai nesniegtu atbalstu mājokļa nodrošināšanā, tā vietā, lai uzņemtos iniciatīvu šādu nosacījumu ieviest pašvaldības līmenī. Tādējādi papildus pārmērīgajam gaidīšanas laikam uz sociālajiem mājokļiem, ar ko saskaras visas tās sabiedrības grupas, kuras ir tiesīgas saņemt šādu pašvaldības atbalstu (piemēram, 2016. gadā Rīgā bija 4000 cilvēku, kuri gaidīja rindā), procedūra ir pakļauta arbitrāriem lēmumiem ar neskaidru iznākumu – pašvaldība pieņem lēmumu par to, vai SAS vispār piešķirt jebkādu palīdzību attiecībā uz mājokli. Un, lai gan SAS ir saņēmuši mājokļa pabalstus no vietējām pašvaldībām, tie nav mērķēti vai plaši piedāvāti; tā vietā pašvaldības pieprasa izdevumu atlīdzināšanu no Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas ārkārtas budžeta. 2016. gadā pašvaldības SAS kopā piešķīra 10 170 EUR kā daļu no atbalsta, kas paredzēts izglītībai, sociālajam nodrošinājumam, mājokļiem, kā arī dienas centra pakalpojumiem.

Saskaņā ar likumu „Par zemes privatizāciju lauku apvidos”²⁵ SAS īpašuma tiesības ir līdzīgas tām kā citiem trešo valstu valstspiederīgajiem – tie nevar pirkt zemi pierobežā, nacionālajos parkos, lauksaimniecībā izmantojamo zemi vai zemi ar vērtīgiem izrakteniem.

Lai gan jau Rīcības plāna īstenošanas sākumposmā mājokļi tika atzīti par vienu no galvenajiem izaicinājumiem veiksmīgai SAS sociāli ekonomiskajai iekļaušanai, un Ekonomikas ministrijas uzdevums bija izvērtēt iespējamus risinājumus, netika īstenoti konkrēti pasākumi, lai risinātu un vairotu izpratni par SAS problēmām mājokļu tirgū.

SAS nav pieejami mērķēti padomi mājokļu jautājumos vai konsultācijas. Lai gan katram SAS ir savs sociālais darbinieks un sociālais mentors trīs mēnešus patvēruma pieteikuma izskatīšanas laikā un 12 mēnešus pēc starptautiskās aizsardzības statusa saņemšanas, cita starpā, lai palīdzētu nodrošināt mājokli, mentori nav juridiskie eksperti mājokļu jautājumos, tāpēc tie nesniedz mērķētas juridiskas konsultācijas. Informācijas centrā iebraucējiem visiem trešo valstu valstspiederīgajiem ir pieejamas juridiskās konsultācijas, bet to ietvaros, piemēram, netiek sniegts atbalsts strīdu risināšanā attiecībā uz mājokļiem. SAS nav pieejams arī mērķēts atbalsts mājokļa uzturēšanai ne naudā, ne natūrā, ne īstermiņā, ne ilgtermiņā.

Jāatzīmē, ka 2017. gadā tika ieviests izmēģinājuma projekts, lai pārbaudītu vienu iespējamo risinājumu izaicinājumiem, kas saistītas ar SAS mājokļu jautājumu

---

²⁵ [Pieejams šeit](#)

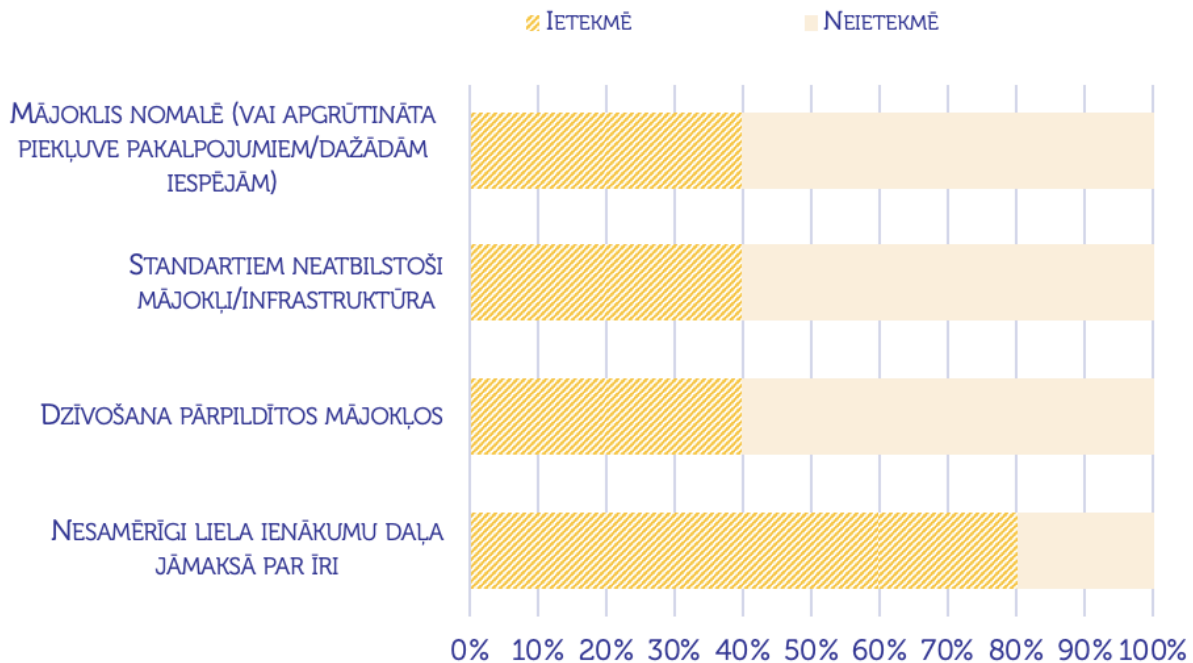
risināšanu. Šo projektu īsteno Sabiedrības integrācijas fonds, un projekta ietvaros vairākas ģimenes saņem kompensāciju par saviem īres izdevumiem.²⁶ Atmaksātā summa ir atkarīga no ģimenes lieluma, savukārt kompensācija ir atkarīga no personu aktīvas līdzdalības valodas apgūvē, nodarbinātības veicināšanas un izglītības pasākumos. Šī izmēģinājuma projekta rezultāti tiks izvērtēti 2018. gada beigās un tikai tad būs iespējams noteikt, vai tas kļūs par mērķētu atbalsta pasākumu arī ilgtermiņā.

Papildus tam mājokļu tirgū pastāv diskriminācija un negatīva attieksme pret SAS. Daudzi SAS ir ziņojuši par ievērojamām izmaiņām potenciālo dzīvokļu īpašnieku gatavībā izīrēt īpašumu pēc tam, kad tie uzzina par personas etnisko piederību vai migrācijas statusu. Tā kā SAS jānododas prom no pagaidu uzņemšanas centra tiklīdz to patvēruma pieteikums apstiprināts, viņiem ir jāatrod mājoklis ļoti īsā laikā un nereti jāērēķinās ar paaugstinātām mājokļa izmaksām ierobežota tirgus apstākļos, kuri rodas diskriminācijas rezultātā. Pašlaik šī problēma tiek risināta galvenokārt ar sociālo mentoru palīdzību, kuri palīdz SAS sarunās ar potenciālajiem dzīvokļu īpašniekiem. Lai gan dažos gadījumos šāda veida pieeja ir bijusi veiksmīga, praksē zemais ikmēneša pabalsts apvienojumā ar diskrimināciju nozīmē to, ka vairums SAS atrod mājokli tikai ar nevalstisko organizāciju palīdzību, kas dažkārt ļauj SAS dzīvot īpašumā par brīvu vai izīrēt to par ļoti zemu cenu, bet bieži vien tikai uz īsu laika periodu. Tikai tie SAS, kuriem izdevies atrast darbu, var atļauties mājokli par tirgus cenu. Visas iesaistītās iestādes un NVO ir paudušas bažas par diskrimināciju un izteikušas atbalstu pasākumiem, kuru mērķis ir cīnīties pret stereotipiem un palielināt informētību par šiem jautājumiem. Vairākas aktivitātes vērstas uz savstarpējas sapratnes veicināšanu. Piemēram, NVO „Gribu palīdzēt bēgļiem” to dara, organizējot vietējo kopienu tikšanās un rīkojot stāstu vakarus, kuru mērķis ir veicināt vietējo iedzīvotāju un SAS savstarpējo sapratni. Lai gan šāda veida centieni ir noderīgi, tie sasniedz ļoti nelielu iedzīvotāju daļu, un izmainīt negatīvo attieksmi un veicināt iecietību pret citu kultūru pārstāvjiem, visticamāk, būs laikietilpīgs process. Vēl viena aktivitāte, kas tika aizsākta tikai 2018. gadā, bija izpratnes paaugstināšanas kampaņa projekta „Dažādības veicināšana” ietvaros.

²⁶ Datus par īres dzīvokļa vidējām izmaksām aprēķinājusi Ekonomikas ministrija, pamatojoties uz novērotajām tirgus tendencēm. Maksa par 60 m² dzīvokli galvaspilsētā ārpus pilsētas centra vidēji sastāda aptuveni 300 EUR mēnesī. Tādējādi aplēstās īres izmaksas vienai vai divām personām bija 250 EUR, trīs personām – 300 EUR, četrām personām – 350 EUR un piecām vai vairāk personām – 400 EUR.

Iepriekš minēto izaicinājumu rezultātā ne vairāk kā 20 % SAS 2016. gadā dzīvoja tajā vietā vai reģionā, kurā tie vēlējās dzīvot. Saskaņā ar ekspertu un praktiķu pausto

4. GRAFIKS: SAS DAĻA (%), KURUS IETEKMĒ AR MĀJOKĻA PIEEJAMĪBU SAISTĪTIE IEROBEŽOJUMI

AVOTS: INTERVIJAS AR SPECIĀLISTIEM UN EKSPERTIEM.

intervijās, vairāk nekā ⅔ SAS maksāja nesamērīgi lielu daļu savu ienākumu par īri, un aptuveni ⅓ SAS dzīvoja pārpildītos un standartiem neatbilstošos mājokļos nomaļās vietās, kas ierobežo viņu piekļuvi izglītībai, veselības aprūpei, nodarbinātībai vai sabiedrības dzīvei.

Atbildīgajām iestādēm un politiķiem līdz šim nav izdevies atrisināt jautājumu par mājokļu pieejamību, un Latvijai vienkārši nav pienācīgas mājokļu politikas attiecībā uz SAS. Nesen veiktie grozījumi Patvēruma likumā, ar kuriem tiek dubultots pabalsta apmērs pirmajā mēnesī, bet samazināts vispārējais palīdzības sniegšanas ilgums, palīdz lielākām ģimenēm, bet mazākām ģimenēm un SAS, kuri valstī ieradušies vienatnē, ar to nepietiek. Tika apsvērtas vairākas alternatīvas iespējas, tostarp pagaidu mājokļi, kas paredzēti palīdzības saņēmējiem, un aizdevumu programma,

taču tās tika noraidītas. Lai pārvarētu šo izaicinājumu, neizbēgami būs nepieciešams palielināt ikmēneša pabalstu vai arī ieviest īpašu mājokļa nodrošināšanas atbalstu skaidrā naudā vai natūrā, taču šādi centieni pagātnē ir saskārušies ar sīvu politisku pretestību. Tā kā pārvietoto un kopumā patvēruma meklētāju skaits Latvijā patlaban samazinās, šķiet, ka tuvākajā laikā izmaiņas politikā, visticamāk, netiks veiktas.

Lai uzlabotu SAS mājokļu situāciju un tādā veidā veicinātu viņu integrāciju sabiedrībā, var veikt šādus pasākumus. Pirmkārt, būtu jāizstrādā un jāpieņem oficiāla stratēģija par mājokļu pieejamību SAS, kurā būtu iesaistīti visi attiecīgie partneri, iespējams, balstoties uz pieredzi, kas tika gūta no izmēģinājuma projekta par mājokļu pieejamību 2017.–2018. gadā. Šajā stratēģijā būtu jāiekļauj arī skaidri uzraudzības mehānismi, lai novērtētu mājokļu pieejamību SAS, kā arī spēkā esošo mājokļu tiesību aktu ietekmes uz SAS integrācijas rezultātiem izvērtējums. Šādu stratēģiju ir iespējams izstrādāt un īstenot tikai ciešā sadarbībā ar pašvaldībām, tāpēc ir jāstiprina to prasmes un kapacitāte strādāt ar SAS, tostarp paredzot mērķētu finansējumu SAS atbalstam vietējā līmenī.

Otrkārt, būtu jāveic vairāki pasākumi, lai veicinātu izpratni par specifiskajiem SAS izaicinājumiem mājokļu tirgū, sākot no valsts finansētām kampaņām, kas vērstas uz aizspriedumu un diskriminācijas mazināšanu, piemēram, 2018.gadā uzsāktā Sabiedrības integrācijas fonda kampaņa ar saukli „Atklātība ir vērtība”²⁷, līdz pat informētības paaugstināšanai starp pašvaldību darbiniekiem attiecībā uz specifiskajiem SAS ierobežojumiem mājokļu tirgū, lai paaugstinātu izpratni par viņu ievainojamību un nepieciešamās palīdzības steidzamību.

IETEIKUMI

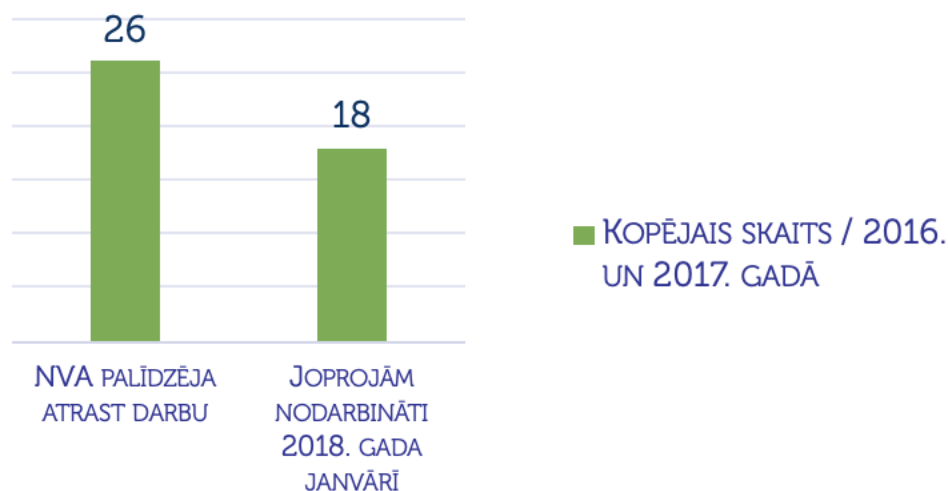
1. **Izstrādāt un pieņemt** oficiālu stratēģiju par mājokļu pieejamību SAS, kurā būtu iesaistīti visi attiecīgie partneri, balstoties uz pieredzi, kas tika gūta no izmēģinājuma projekta par mājokļu pieejamību 2017.–2018. gadā. Uzsvērt pašvaldības lomu mājokļu nodrošināšanā.
2. **Attīstīt sadarbību** ar privāto sektoru, lai veicinātu piekļuvi mājokļiem un izstrādātu programmas, kas veido saikni starp mājokļu nodrošinājumu un nodarbinātības iespējam, piemēram, saskaņojot SAS prasmes ar mājokļu pieejamību.
3. **Īstenot izpratnes veicināšanas kampaņas** par specifiskajiem SAS izaicinājumiem mājokļu tirgū, lai veicinātu iecietību un diskriminācijas novēršanu mājokļu jautājumā.

²⁷ Vairāk informācijas [pieejama šeit](#).

PIEKĻUVE NODARBINĀTĪBAI

Šajā nodaļā izvērtēts tiesiskais regulējums un rīcībpolitika, kā mērķis ir veicināt SAS integrāciju darba tirgū. Gan bēgļa, gan alternatīvā statusa saņēmējiem ir tāda pati piekļuve darba tirgum kā citu valstu pilsoņiem ar derīgu darba atļauju. Lai gan nodarbinātības tiesiskajā regulējumā nav noteikts, ka SAS ir mazaizsargāta grupa, un normatīvajos aktos nav paredzēts mērķēts nodarbinātības atbalsts šai grupai to specifiskās situācijas dēļ, ir vairākas iniciatīvas, kurās SAS ir prioritizēti kā personas, kurām vajadzīgs papildu atbalsts veiksmīgai integrācijai darba tirgū, kas ieviestas gan pārskata periodā, gan 2017. gadā un pēc tam.

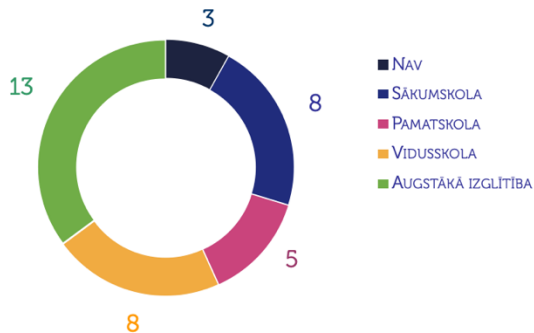
5. GRAFIKS: DATI PAR SAS NODARBINĀTĪBU*

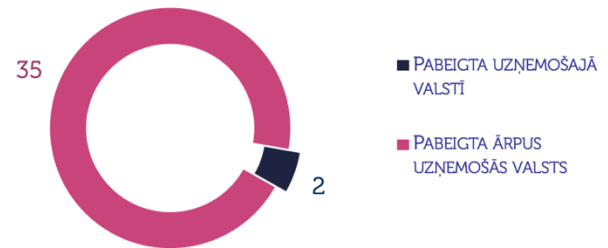
ĀVOTS: NODARBINĀTĪBAS VALSTS AĢENTŪRA (NVA).

*DATI ATSPoguĻO TIKAI TOS SAS, KURIEM DARBU ATRAST PALĪDZĒJA NVA. 2016. GADĀ TIKAI VIENA PERSONA ATRADA DARBU, IZMANTOJOT NVA PAKALPOJUMUS. VAIRĀKI SAS IESAISTĪJĀS NVA DARBA TIRGUS INTEGRĀCIJAS PASĀKUMOS, BET PAMETA LATVIJU PIRMS DARBAVIETAS ATRĀŠANAS.

6. GRAFIKS: SAS IEGŪTAIS IZGLĪTĪBAS LĪMENIS

7. GRAFIKS: VIETA, KUR PABEIGTA IZGLĪTĪBA

AVOTS: NODARBINĀTĪBAS VALSTS AĢENTŪRA.

Labklājības ministrija, kas ir atbildīga par nodarbinātības veicināšanu, nav pieņēmusi oficiālu stratēģiju, kurā būtu iesaistīti visi attiecīgie partneri (ministrijas, arodbiedrības un citas darba ņēmēju organizācijas, kameras un citas darba devēju organizācijas, reģionālās un vietējās iestādes, NVO), lai veicinātu SAS integrāciju, izmantojot nodarbinātību, tostarp uzraudzības sistēmu, lai novērtētu SAS rezultātus darba tirgū, vai mehānismu, lai novērtētu nodarbinātības tiesību aktu, prakses un pakalpojumu ietekmi un rezultātus šajā mērķa grupā. Taču netiešā veidā šāda stratēģija ir iekļauta Rīcības plānā.

Rīcības plānā bija izteikts mērķis veicināt visaptverošu pieeju sociālekonomiskajai integrācijai, un integrācija darba tirgū ir viens no šīs pieejas galvenajiem elementiem. Saskaņā ar plānu jau patvēruma procedūras laikā būtu jāpiedāvā ievadkurss „Darba iespējas Latvijā” ar pārskatu par darba iespējām, darba aizsardzības principiem, atalgojumu un līdzīgām tēmām. Nodarbinātība ir arī viena no patvēruma meklētājiem sniegto sociālās integrācijas kursu tēmām. Tika izteikts priekšlikums izvērtēt iespējas nodarbināt patvēruma meklētājus pagaidu vai brīvprātīgās darbavietās pagaidu uzņemšanas centrā, bet tas nekad netika īstenots.

Pēc starptautiskās aizsardzības statusa iegūšanas SAS uzsāk sociālekonomiskās iekļaušanās ceļu, un nodarbinātība ir izcelts kā galvenais veids, kā to panākt. Nodarbinātības valsts aģentūra ievieš aktivitāšu plānu ar šādiem posmiem: 1) bezdarbnieka/darba meklētāja statusa piešķiršana saskaņā ar Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumu²⁸; 2) klienta profilēšana – viņa izglītība un prasmes; 3) individuālā darba meklēšanas plāna izstrāde; 4) karjeras konsultācijas; 5) sadarbība ar

²⁸ Pieejams šeit.

topošajiem darba devējiem; 6) sadarbība ar sociālo darbinieku un sociālo mentoru; 7) aktīva darba tirgus politikas pasākumu piedāvāšana atbilstoši klienta vajadzībām; 8) latviešu valodas apgūšana; 9) pasākumi konkurētspējas uzlabošanai (profesionālā izglītība); 10) subsidēta darba vieta; 11) mācības darba vietā; 12) līdzdalība atalgotos pagaidu sabiedriskajos darbos. Kopējais šīm darbībām nepieciešamais finansējums 2016. un 2017. gadā bija 1,5 miljoni eiro, no kuriem vairāk nekā puse tika finansēta ar ES fondu līdzekļiem. Gan patvēruma meklētājiem paredzētā informācija, gan Rīcības plānā identificētie soļi tika iekļauti Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) projektā „Bēgļu un alternatīvo statusu ieguvušo personu integrācija Latvijas darba tirgū”. 2016. gadā NVA kopējie izdevumi bija 6211 EUR, kas ietvēra gan valsts līdzfinansējumu (25 % jeb 1552 EUR), gan ES projekta finansējumu, nosedzot visas Nodarbinātības valsts aģentūras darbības saistībā ar SAS. Daži atbalsta pasākumi tika īstenoti kā daļa no vispārējām nodarbinātības veicināšanas programmām. Tomēr SAS integrācija darba tirgū ir notikusi diezgan lēni.

Kā minēts iepriekš, SAS ir tāda pati piekļuve darba tirgum kā citu valstu pilsoņiem ar derīgu darba atļauju. Patvēruma meklētājiem ir atļauts strādāt tikai tad, ja sešus mēnešus nav pieņemts lēmums par viņu statusu.²⁹ Tajā pašā laikā pastāv vairāki nosacījumi, kurus SAS kā jauniebraucēji nevar izpildīt, uzsākot darbu Latvijas darba tirgū, jo īpaši nosacījumus, kuri attiecas uz valodas zināšanām. Saskaņā ar Valsts valodas likumu³⁰ valodas prasības tiek noteiktas atbilstoši profesionālās lomas funkcijām, sākot ar A2 līmeni pamata profesiju veikšanai. Pat privāto iestāžu, organizāciju un uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) darbiniekiem un pašnodarbinātām personām jālieto valsts valoda, ja viņu darbība skar likumīgas sabiedriskās intereses. Tāpat, ja jauniebraucējs vēlas sākt uzņēmējdarbību, kas vērsta uz klientu apkalpošanu, piemēram, atvērt restorānu vai veikalu, uz viņiem attiecas tās pašas stingrās valodas prasības, ja viņu amatam nepieciešama saziņa ar klientiem. Tajā pašā laikā prasību zināt valsts valodu darba devējs savā ziņā var interpretēt un izmantot, lai nepieņemtu darbā SAS.

Tādējādi šīs valodas prasības ierobežo piekļuvi daudzām potenciālajām darba vietām, kā arī NVA atbalstam (piem., profesionālās izglītības kursiem) darba meklētājiem. SAS ir praktiski neiespējami apgūt latviešu valodu vajadzīgajā līmenī (vismaz A2 līmenī)

²⁹ Praksē atbalsts patvēruma meklētājiem, kas ienāk darba tirgū, ir ļoti niecīgs, jo viņi vēl nav reģistrējušies kā darba meklētāji/nenodarbinātie. Papildu vispārējās integrācijas kursiem pirms statusa piešķiršanas viņi saņem konsultācijas no NVA konsultanta (piem., par to, kā sagatavot CV vai ko apsvērt pirms darba intervijas).

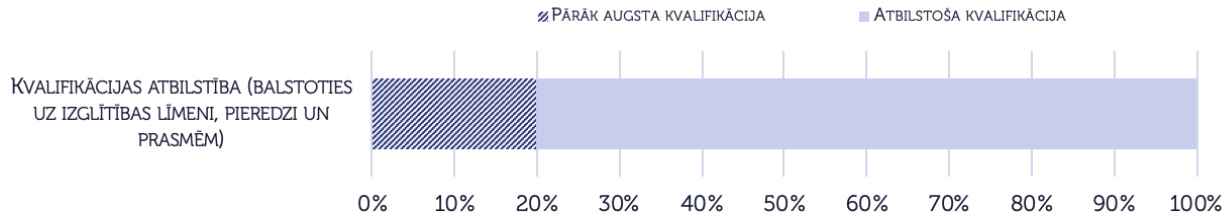
³⁰ [Pieejams šeit](#).

patvēruma procesa laikā, kas parasti ilgst trīs mēnešus. Turklāt, neraugoties uz to, ka NVA piedāvā reģistrētiem darba meklētājiem valodas kursus 720 stundu apmērā, nepietiekamais mēneša pabalsts (139 EUR vai 98 EUR katram nākamajam ģimenes loceklim) piespiež SAS meklēt darbu pēc iespējas ātrāk, nevis veltīt laiku valodas apguvei. Tas var radīt neatbilstību starp SAS reālajām prasmēm un prasmēm, kas nepieciešamas viņiem pieejamajos amatos bez latviešu valodas zināšanām. Šobrīd notiekošais Labklājības ministrijas pilotprojekts ieviests ar mērķi palīdzēt SAS ar profesijai nepieciešamo valodas prasmju apguvi, kas varētu nodrošināt labākus individuālos rezultātus. Tajā pašā laikā, ņemot vērā Latvijas politisko vidi, šīs valodas prasības starptautiskās aizsardzības saņēmējiem tuvākajā nākotnē visdrīzāk nemainīsies un netiks atvieglotas. Tāpēc atbalsta sistēma, kas nodrošina palīdzību mājokļu jautājumā un pietiekamu ikmēneša finansiālos atbalstu, kas ļautu palīdzības saņēmējiem koncentrēties tikai uz valodas apguvi, nākotnē sniegtu lielākas izredzes iesaistīties nodarbinātībā.

Vēl viens izaicinājums, ar ko darba tirgū saskaras SAS, ir viņu prasmju atzīšana. SAS ir tādas pašas tiesības uz prasmju atzīšanu kā citiem trešo valstu valstspiederīgajiem vai pilsoņiem – novērtējums Nodarbinātības valsts aģentūrā un tādu prasmju, kuras nav iekļautas oficiālajos diplomos, novērtēšana Izglītības kvalitātes valsts dienestā. Pēdējais tiek veikts par maksu, un tas jāveic latviešu valodā. SAS ir arī tādas pašas tiesības kā trešo valstu valstspiederīgajiem vai pilsoņiem uz formālo izglītības dokumentu atzīšanu, ko veic Akadēmiskās informācijas centrs. Arī šis ir maksas pakalpojums. Valsts arī sniedz vadlīnijas novērtējumiem, ja izcelsmes valsts dokumentārie pierādījumi nav pieejami (t. i., izglītības līmenis, prasmes, vajadzības), bet tā nenodrošina finansiālu vai tehnisku palīdzību, lai pabeigtu procedūru (t. i., lai iegūtu vai tulkotu dokumentus vai nokārtotu eksāmenus, vai samazinātu maksu par pieteikumu). Tas, ka dažu novērtējumu veikšanai ir nepieciešamas diezgan augsts latviešu valodas zināšanu līmenis vai ka par šo novērtējumu jāmaksā papildu maksa, ierobežo SAS tiesību pilnīgu izmantošanu attiecībā uz prasmju atzīšanu. 2016. gadā SAS neiesniedza nevienu pieteikumu par prasmju atzīšanu. Novērtēšanas procesā būtu jāveicina to pieejamo mutiskās tulkošanas pakalpojumu efektīvāka izmantošana, kas tiek sniegti Informācijas centrā iebraucējiem, un būtu jāatceļ maksa vismaz tiem SAS, kuri ir tikko ieradušies un joprojām ir reģistrējušies kā bezdarbnieki vai darba meklētāji.

8. GRAFIKS: SAS KVALIFIKĀCIJAS ATBILSTĪBA SAVAM IEŅEMAJAM AMATAM 2016. GADĀ

AVOTS: INTERVIJAS AR SPECIĀLISTIEM UN EKSPERTIEM.

Nodarbinātības valsts aģentūra ir aktīvi veidojusi kontaktus ar darba devējiem. Darba devējiem ir pieejami vairāki atbalsta mehānismi, piemēram, subsidētas darba vietas vai valodas apmācība uz vietas uzņēmumā. Taču vairāki gadījumi, kad darba devēji bija gatavi pieņemt darbā tieši SAS, ilgtermiņā bija neveiksmīgi, lielākoties tāpēc, ka SAS veica otrreizējo pārvietošanos un pameta Latviju. Neveiksmes ir saistītas ar vairākiem integrācijas procesa aspektiem, tostarp nevēlēšanos strādāt par piedāvāto algu. Šāda pieredze attur šos un citus darba devējus no citu SAS darbā pieņemšanas nākotnē un pasliktina to SAS, kuri valstī ieradušies nesen, iespējas iegūt labāk apmaksātu darbu. Mēģinājumi nodrošināt labāku atbilstību starp darbiniekiem un darba devējiem tiek īstenoti, ieviešot individuālu atbalsta personu pakalpojumu un valodu apguvi darba vietā, kas nākotnē varētu veicināt augstāku Latvijā palikušo SAS skaitu. No otras puses, privātā sektora darba devēji ne vienmēr vēlas iesaistīties Nodarbinātības valsts aģentūras piedāvātajās atbalsta programmās birokrātisko prasību dēļ. Tāpēc darba devējiem, kas pieņem darbā SAS, varētu piedāvāt citus stimulus, līdzīgi tiem, kas tiek piedāvāti gadījumos, kas tiek nodarbināti citu mazaizsargāto grupu locekļi.

Vēl viens veids, kā veicināt SAS nodarbinātību, būtu sekmēt uzņēmējdarbību migrantu un SAS kopienu vidū. Pašlaik nav paredzēts mērķēts atbalsts topošajiem uzņēmējiem no SAS kopienām kā uzņēmējdarbības prasmju attīstība, biznesa plāna izstrāde vai finansiāla vai loģistika atbalsta sniegšana. Šādi pakalpojumi SAS ir pieejami kā daļa no vispārējiem uzņēmējdarbības atbalsta rīkiem (arī sociālajiem uzņēmumiem un jaunuzņēmumiem).

Kopumā Rīcības plānā ieviestie nodarbinātības atbalsta pasākumi būtu jāīsteno arī nākotnē, balstoties uz gūto pieredzi un izveidotajiem kontaktiem ar darba devējiem. Ja Rīcības plāns arī turpmāk būs galvenais politikas plānošanas dokuments attiecībā

uz SAS sociālekonomisko iekļaušanu, tajā būtu jāiekļauj vairāk uzraudzības un ietekmes novērtējuma aktivitātes, lai izveidotu visaptverošāku pieeju SAS iekļaušanai darba tirgū. Kā alternatīvu Labklājības ministrija varētu izstrādāt oficiālu stratēģiju, kurā būtu iekļauti šīs aktivitātes, vai SAS varētu iekļaut kā vienu no mērķgrupām nākamajā Iekļaujošu nodarbinātības pamatnostādņu 2015.–2020. gadam³¹ plānošanas periodā. Tas ļautu arī veikt pasākumus, lai palielinātu informētību par specifiskajiem izaicinājumiem SAS integrācijai darba tirgū. 2018. gadā projektā „Dažādības veicināšana” tika īstenota publiska kampaņa, kuras mērķis bija veicināt dažādu nozaru darba devēju izpratni par SAS situāciju un mazināt pastāvošos aizspriedumus. Projekta ietvaros arī pieejams konkrēts atbalsts potenciālajiem darba devējiem, tajā skaitā dažādības vadības stratēģijas ieviešanai, pieņemot darbā SAS. Šādiem pasākumiem jāklūst par daļu no valdības pieejas SAS nodarbinātības veicināšanai.

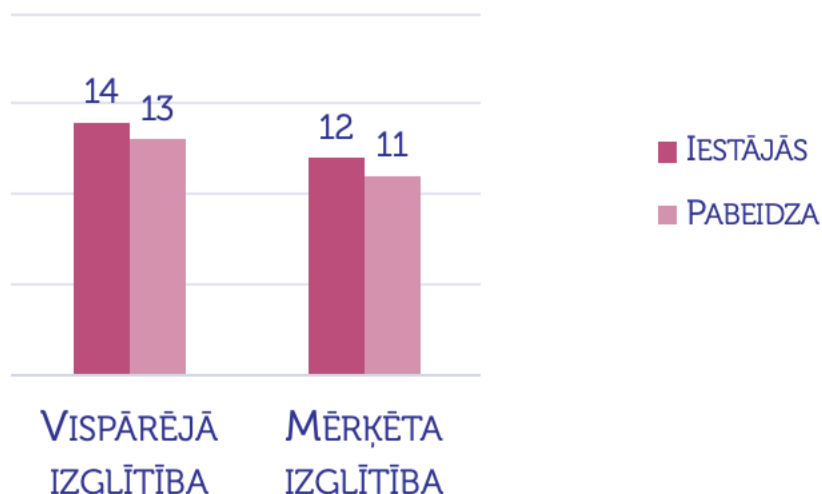
IETEIKUMI

1. Veicināt agrīnu integrāciju darba tirgū, pat pirms SAS ir apguvuši valodas pamatprasmes, palielinot darba devēju un plašākas sabiedrības informētību par nodarbinātības lomu pakāpeniskā valodas apgūvē.
2. Veicināt darba devēju līdzdalību subsidētās nodarbinātības programmās, samazinot administratīvo slogu, kas saistīts ar šādu darba vietu nodrošināšanu.
3. Turpināt izstrādāt programmas latviešu valodas apguvei darba vietā un veicināt šādu programmu ieviešanu tajās kā daļu no plašākas dažādības vadības un korporatīvās sociālās atbildības stratēģijas.

³¹ Pieejams šeit.

PIEKĻUVE PROFESIONĀLAJAI IZGLĪTĪBAI

9. GRAFIKS: SAS, KURI SAŅĒMA PROFESIONĀLO IZGLĪTĪBU 2016. GADĀ*

AVOTS: NODARBINĀTĪBAS VALSTS AĢENTŪRA (NVA).

*INFORMĀCIJA TIKAI PAR TIEM SAS, KAS REĢISTRĒJUŠĀS NVA. PERSONAS VAR PIEKĻŪT NVA PIEDĀVĀTAJIEM KURSIEM TIKAI PĒC AIZSARDZĪBAS STATUSA SAŅĒMŠANAS. NAV DATU PAR SAS ĢIMENES LOCEKĻIEM, KAS LATVIJĀ IERADUŠIES, IZMANTOJOT ĢIMEŅU ATKALAPVIENOŠANAS PROCEDŪRU.

Kā minēts iepriekšējā nodaļā par nodarbinātību, esošo prasmju atzišana ir problemātiska, un neatbilstība starp prasmju līmeni un faktisko nodarbošanos reizēm ir ļoti liela. Profesionālai izglītībai ir izšķiroša nozīme, risinot tādus jautājumus kā pārkvalificēšanās vai kvalifikācijas paaugstināšana, lai SAS prasmes atbilstu darba tirgus vajadzībām. Tas ir norādīts Rīcības plānā, uzsverot nepieciešamību nodrošināt pasākumus, lai palielinātu SAS konkurētspēju, piemēram, profesionālo izglītību, sniedzot integrācijas atbalsta pasākumus un katrai personai pielāgotu atbalstu, ko nodrošina Nodarbinātības valsts aģentūras konsultanti, uzsākot šo procesu jau patvēruma procedūras laikā. Turklāt SAS ir atzīti par vienu no prioritārajām mērķgrupām Latvijas mūžizglītības programmā, kas uzsākta 2017 gadā, un īpaši izstrādātas dažādības veicināšanas programmas³² mudina darba devējus pieņemt

³² Skatīt [vairāk šeit](#).

darbā un apmācīt SAS. Tādējādi šīs personas ir iekļautas esošajās atbalsta programmās, kas veicina nodarbinātību, cita starpā, nodrošinot profesionālo un ar nodarbinātību saistītu izglītību.

SAS ir tāda pati piekļuve profesionālajai izglītībai kā pilsoņiem: tiem, kuri ir bezdarbnieki vai ir reģistrējušies kā darba meklētāji, ir piekļuve latviešu valodas nodarbībām ne vairāk kā 360 stundas gadā, kopā nepārsniedzot 720 stundas, kā arī citām profesionālajām mācībām ne vairāk kā 960 stundas gadā. Nodarbinātajiem ir pieejami dažāda garuma mūžizglītības kursi.

SAS nodarbinātības atbalsta programmu koordinē Nodarbinātības valsts aģentūra (NVA). Tā nodrošina visus pakalpojumus sniedzējus valodu nodarbībām un profesionālajai apmācībai iepirkumu kārtībā un ir atbildīga par šīs atbalsta programmas principu noteikšanu un vajadzību definēšanu. NVA ir izstrādājusi mehānismus saziņai ar darba devējiem par viņu vajadzībām, kā arī iekšējās standarta darbības procedūras informācijas aprietei starp NVA filiālēm. NVA reģionālās filiāles ir gatavas sniegt atbalstu SAS un to potenciālajiem darba devējiem, taču praksē tas vēl nav pārbaudīts, jo visi mērķa grupas dalībnieki pārskata periodā bija reģistrējušies Nodarbinātības valsts aģentūras Rīgas filiālē, kas ir arī koordinējošā iestāde projektam „Bēgļu un alternatīvo statusu ieguvušo personu integrācija Latvijas darba tirgū”. SAS sniegtie pakalpojumi tiek vērtēti kopā ar līdzīgiem pakalpojumiem, ko Nodarbinātības valsts aģentūra sniedz citām mērķa grupām.

Tādējādi profesionālās izglītības plānošana un koordinēšana SAS ir savstarpēji saistīta ar vispārējo pieeju šīs mērķgrupas integrācijai darba tirgū. Tomēr šajā situācijā pastāv arī daži šķēršļi. Profesionālā izglītība, izmantojot NVA pakalpojumus, ir pieejama, reģistrējoties kā bezdarbniekam vai darba meklētājam. Tas tiek darīts saskaņā ar pielāgoto stratēģiju nodarbinātības veicināšanai. Taču visas profesionālās apmācības, kas notiek NVA, ir nodrošinātas tikai latviešu valodā saskaņā ar Valsts valodas likumu, un jauniebraucējiem nav nepieciešamo valodas zināšanu, lai piedalītos šajās apmācībās. Tādējādi ar nodarbinātību saistītā izglītība galvenokārt ir vērsta uz latviešu valodas apgūšanu. Turklāt gaidīšanas laiks uz vairākām NVA apmācībām, tostarp latviešu valodas nodarbībām, var sasniegt pat 45 darba dienas. Tas vēl vairāk aizkavē brīdi, kad SAS var uzsākt nodarbinātību. Lai gan NVA ir mēģinājusi izveidot īpaši mērķētus kursus, piemēram, apvienojot nelielu SAS grupu no vienas valsts un nodrošinot tiem pamatapmācības celtniecības darbu veikšanai, tas nav pastāvīgs risinājums, un tādā veidā netiek risināts valodas barjeras aspekts. Lai pārvarētu šo

problēmu, būtu nepieciešams, lai NVA vai pakalpojumu sniedzēji, ar ko tā noslēgusi līgumu, labāk izmantotu pieejamos mutiskās tulkošanas pakalpojumus vai piešķirtu finansējumu šādu tulkojumu nodrošināšanai nodarbību laikā.

Vēl viena problēma ir atbalsta trūkums SAS ar īpašām uzņemšanas vajadzībām. SAS ir iekļauti esošajās vispārējās atbalsta shēmās neaizsargātām grupām, un tas nozīmē, ka grupām ar īpašām vajadzībām, jo īpaši sievietēm, vientuļajiem vecākiem vai traumupuriem, netiek sniegts mērķēts atbalsts, lai nodrošinātu viņu piekļuvi profesionālajai izglītībai. Savukārt veci cilvēki, personas ar invaliditāti vai nepilngadīgie, kuri ir citu programmu mērķauditorija, specializētos kursus nevar apmeklēt valodas ierobežojumu dēļ. Lai pārvarētu šo problēmu, būtu nepieciešami mērķēti centieni, lai īstenotu profesionālās apmācības programmas, kas izveidotas tiem SAS, kuriem ir īpašas uzņemšanas vajadzības.

IETEIKUMI

1. Veicināt mutiskās tulkošanas pakalpojumu izmantošanu profesionālo apmācībuursos, lai nodrošinātu reālu SAS piekļuvi profesionālai izglītībai.
2. Ieviest pielāgotus un mērķētus profesionālās izglītības modulus SAS ar īpašām uzņemšanas vajadzībām, balstoties uz individuālo novērtējumu un izmantojot esošos atbalsta mehānismus mazaizsargāto grupu nodarbinātības veicināšanai.
3. Attīstīt sadarbību ar darba devējiem, lai izveidotu profesionālās apmācības modulus SAS, kas tieši atbilst darba tirgus vajadzībām.

PIEKĻUVE VESELĪBAS APRŪPEI

Piekļuve veselības aprūpei ir viena no būtiskākajām jebkuras personas vajadzībām, un laba veselība ir būtisks priekšnoteikums sekmīgam integrācijas procesam uzņemošajā sabiedrībā. Šī nodaļa aplūko SAS piekļuvi veselības aprūpei saskaņā ar normatīvajiem aktiem un praksē, kā tas bija 2017. gada 1. janvārī³³. Rīcības plānā personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā ir uzsvērtā vajadzība SAS nodrošināt veselības aprūpi, taču nav izstrādāta mērķēta politika veselības aprūpes sniegšanai šīm personām, kā arī nav veikti speciāli uzraudzības un pārskatīšanas pasākumi šai mērķa grupai.

Saskaņā ar Ārstniecības likumu³⁴ no valsts pamatbudžeta un no pakalpojumu saņēmēja līdzekļiem apmaksātos ārstniecības pakalpojumus atbilstoši Ministru kabineta noteiktajai kārtībai, cita starpā, saņem Latvijas pilsoņi, trešo valstu valstspiederīgie ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām Latvijā, bēgļi un personas, kurām piešķirts alternatīvais statuss. Ministru kabineta noteikumi Nr. 1529 „Veselības aprūpes organizēšanas un finansēšanas kārtība” nosaka, ka patvēruma meklētāji ir atbrīvoti no pacientu līdzmaksājuma un var saņemt veselības aprūpes pakalpojumus, kas tiek finansēti no valsts budžeta.³⁵

Patvēruma meklētāji var saņemt neatliekamo veselības aprūpi, dzemdību aprūpi, neatliekamo zobārstsniecības palīdzību³⁶, bērnu veselības aprūpi, primāro veselības aprūpi (ģimenes ārsts), kompensējamus medikamentus un medicīnas ierīces, psihiatrisko palīdzību, pirmsdzemdību aprūpi un citu sekundāro veselības aprūpi, ja to uzskata par neatliekamu, kā arī pakalpojumus, kas minēti Epidemioloģiskās drošības likumā, un medikamentus tuberkulozes ārstēšanai. Bēgļiem un alternatīvā statusa saņēmējiem ir piekļuve tiem pašiem veselības aprūpes pakalpojumiem, kas ir pieejami valsts pilsoņiem un pastāvīgajiem iedzīvotājiem. Galvenie šķēršļi, kas kavē

³³ Jāpiemin, ka jaunais Veselības aprūpes finansēšanas likums, kas stājās spēkā 2018. gada 1. janvārī, varētu ieviest dažas izmaiņas turpmākajos novērtējuma posmos.

³⁴ [Pieejams šeit](#).

³⁵ Patvēruma meklētājiem sniegtie veselības aprūpes pakalpojumi tika finansēti no ārkārtas budžeta saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr. 589 (11.10.2016.), Nr. 777 (20.12.2016.) un Nr. 120 (14.03.2017.). 2016. gadā šie izdevumi sastādīja 30 505 EUR. Saskaņā ar Veselības ministrijas teikto tehniskas grūtības kavē to datu iegūšanu, kas informē par pakalpojumiem, kuri ir pieejami bēgļa un alternatīvā statusa saņēmējiem un kuri tiem tiek finansēti, tāpēc pašlaik šādi dati nav pieejami.

³⁶ bezmaksas zobārstsniecība ir pieejama tikai zobu ekstrakcijas un līdzīgu pakalpojumu gadījumā, kas nozīmē to, ka lielākoties SAS var saņemt zobārstsniecības pakalpojumus tikai tad, ja viņi to var atļauties, kas, ņemot vērā jau tā zemo sociālo pabalstu un augstās zobārstsniecības izmaksas, ir maz ticams. Neatliekamās zobārstsniecības procedūras var negatīvi ietekmēt personas pašvērtējumu un tās izredzes darba tirgū nākotnē. Pašlaik kopienas organizācijas vāc ziedojumus, lai palīdzētu SAS piekļūt zobārstsniecībai.

piekļuvi veselības aprūpei, ir saistīti nevis ar piedāvāto pakalpojumu klāstu, bet gan ar rindām uz valsts finansētiem veselības aprūpes pakalpojumiem, taču ar to pašu saskaras arī vietējie iedzīvotāji. To pakalpojumu, kuru saņemšanai personai jābūt reģistrētai dzīvesvietai pašvaldībā uz noteiktu laiku, saņemšana var kavēties (piem., vecu cilvēku aprūpe).

SAS tiek informēti par viņu tiesībām uz veselības aprūpes pakalpojumiem ar sociālo darbinieku un sociālo mentoru starpniecību, tiekoties klātienē jau patvēruma procedūras laikā. Turklāt šī pakalpojuma laikā sociālie mentori palīdz arī organizēt vizītes pie ārsta un nodrošināt tulkus klātbūtnē. Parasti informācija par pieejamiem pakalpojumiem tiek norādīta brošūrās vai īpašās tīmekļa vietnēs, kā www.beglis.lv vai www.integration.lv.

Patvēruma likums nosaka, ka jāveic individuāls novērtējums par personas veselības stāvokli un uzņemšanas vajadzībām, pēc kura būtu jāseko regulārai uzraudzībai un veselības aprūpes atbalsta novērtējumam visa uzņemšanas posma laikā. Novērtējums parasti tiek veikts uzreiz pēc ierašanās – tajā pašā dienā. Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā „Mucenieki” ir pieejams ārsts un medmāsa. Pēc tam ar sociālo mentoru un sociālo darbinieku palīdzību tiek atvieglota piekļuve nepieciešamajai veselības aprūpei, kā minēts iepriekš. Veselības aprūpe, kas saistīta ar vairākām īpašām uzņemšanas vajadzībām, ir iekļauta SAS piedāvāto pakalpojumu klāstā: bērnu aprūpe nepilngadīgajiem, to nepilngadīgo aprūpe, kuri ir cietuši no jebkāda veida vardarbības vai traumām, aprūpe saistībā ar grūtniecību un dzemdībām, aprūpe personām ar fiziskiem vai garīgiem traucējumiem, vecu cilvēku aprūpe (kas nav nodrošināta patvēruma meklētājiem)³⁷ un psihiatriskā un psihosociālā aprūpe spīdzināšanas, izvarošanas vai cita veida traumu upuriem.

Tajā pašā laikā pašreizējais ar veselības aprūpi saistīto īpašo uzņemšanas vajadzību noteikšanas process ir nepilnīgs, kā tas ir aprakstīts nodaļā, kurā analizēta uzņemšanas ietekme uz integrāciju. Lai gan ir noteikta prasība par medicīniskajām pārbaudēm un procedūrām, kas jāveic visiem jaunajiem patvēruma meklētājiem, tās šķiet ļoti mehāniskas, turklāt šajā procesā trūkst tulka dalības, kas ļautu patvēruma meklētājiem pastāstīt par iespējamām problēmām. Robežsargiem, kas veic sākotnējo interviju, kā arī PMLP darbiniekiem, sociālajiem darbiniekiem un sociālajiem

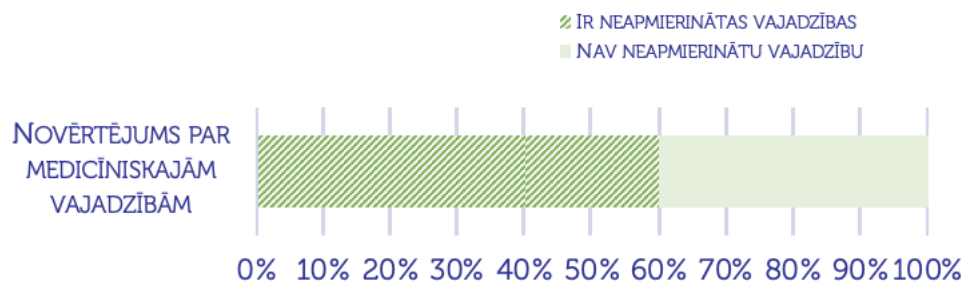
³⁷ Vecu cilvēku aprūpe ir atkarīga no katras pašvaldības sniegtā atbalsta, personām ir jāreģistrējas pašvaldībā (tādējādi patvēruma meklētāji nav tiesīgi šo atbalstu saņemt), un finansiālā atbalsta apjoms ir atkarīgs no personas ienākumiem. Tādējādi *de facto* piekļuve šim pakalpojumam varētu būt ierobežota.

mentoriem, kuriem ir regulāra saskare ar patvēruma meklētājiem, ir bijusi ierobežotas mācības par to, kā noteikt šīs vajadzības. Tas ir īpaši problemātiski cilvēkiem, kas guvuši smagas traumas, tostarp seksuālas vardarbības, cilvēku tirdzniecības vai līdzīgas vardarbības upuriem, kuri pēc tam nesaņem pienācīgu palīdzību. Vairāki SAS ir arī sūdzējušies, ka nav spējuši saņemt palīdzību konkrētu slimību ārstēšanai. Lai pārvarētu šo problēmu, būtu nepieciešami ievērojami uzlabojumi patvēruma meklētāju vajadzību sākotnējās pārbaudes metodoloģijā, tostarp semināri un mācības iesaistītajiem profesionāļiem.

Turklāt, neraugoties uz tiesisko regulējumu, pašreiz SAS ir ierobežota piekļuve psiholoģiskajai un psihiatriskajai palīdzībai. Lai gan pašlaik pagaidu uzņemšanas centrā ir pieejami divi sociālie darbinieki, viņiem trūkst kapacitātes un atbilstošas prasmes, lai identificētu īpašas uzņemšanas vajadzības un atvieglotu psiholoģiskās vai psihiatriskās palīdzības saņemšanu, kas var būt nepieciešama smagas traumas gadījumā. Un, lai gan šobrīd centrā ir pieejams arī īpašs psihologs, 2017. gada sākumā viņa pakalpojumi tika izmantoti tikai vienu reizi. Šķiet, ka tas ir valodas barjeras dēļ, jo tulka nepieciešamība sesijas laikā var būt būtisks iemesls, kas attur cilvēkus meklēt palīdzību, kā arī sākotnējs uzticības trūkums sociālajiem darbiniekiem uzņemošajā valstī. Tāpat, sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojumi ir pieejami tikai pirmo gadu pēc starptautiskās aizsardzības statusa saņemšanas, un vienīgā iespēja ir vērsties pie psihologa, kas pieejams pašvaldībā, taču arī viņa spēja palīdzēt ir ierobežota abu iepriekš minēto problēmu dēļ.

10. GRAFIKS: SAS (%) AR NEAPMIERINĀTĀM MEDICĪNISKAJĀM VAJADZĪBĀM 2016. GADĀ*

AVOTS: INTERVIJAS AR SPECIĀLISTIEM UN EKSPERTIEM.

*PAGaidu uzņemšanas centrā ārsts ir pieejams tikai no 2017. gada sākuma. Tāpat veselības aprūpi SAS ierobežo strukturālas problēmas, kas pastāv Latvijas veselības aprūpes sistēmā — bieži uz specializētiem pakalpojumiem ir garas rindas.

Tiek minēts, ka 2016. gadā 41 %–60 % starptautiskās aizsardzības saņēmēju bija neapmierinātas medicīniskās vajadzības. Valodas barjera ir identificēta kā šķērslis, kas kavē piekļuvi dažādiem veselības aprūpes pakalpojumiem. Lai gan mutiskās tulkošanas pakalpojumi tiek nodrošināti, tulki ir jāpieprasa attiecīgajam pakalpojumam (*ad hoc*), un viņi ne vienmēr ir pieejami. Vizītes laikā var palīdzēt sociālie mentori. Biedrība „Patvērums „Droša māja”” nodrošina tulku pakalpojumus saskaņā ar līgumu, kas noslēgts ar Kultūras ministriju. Tulkošanas pakalpojumi ir pieejami gan SAS (pakalpojumu saņemšanai), gan profesionāļiem, kas strādā ar trešo valstu valstspiederīgajiem, tostarp medicīnas speciālistiem. Tāpat tiek ziņots, ka bēgļu faktisko piekļuvi veselības aprūpei kavē neiecietīgas attieksmes gadījumi, ko, cita starpā, demonstrē medicīnas personāls. Medicīnas personālam nav bijušas īpašas mācības par darbu ar SAS, kā rezultātā personālam var būt ierobežota informācija par tiesībām un specifiskiem ierobežojumiem attiecībā uz SAS veselības aprūpes vajadzībām, kā arī ierobežota izpratne par starpkultūru atšķirībām, kas ir īpaši svarīgas veselības aprūpes sniegšanā sensitīvās situācijās.

IETEIKUMI

1. Uzlabot metodoloģiju patvēruma meklētāju veselības aprūpes vajadzību pārbaudē un izvērtēšanā, tostarp organizējot seminārus un mācības robežsardzei, PMLP darbiniekiem, sociālajiem darbiniekiem un sociālajiem mentoriem.
2. Nodrošināt mācības medicīnas personālam par darbu ar SAS, lai palielinātu pieejamo informāciju par tiesībām un specifiskiem apstākļiem attiecībā uz SAS veselības aprūpes vajadzībām, kā arī veicinātu informētību un izpratni par starpkultūru atšķirībām, kas ir īpaši svarīgas veselības aprūpes sniegšanā sensitīvās situācijās.

SAS SOCIĀLAIS NODROŠINĀJUMS

SAS piekļuvi sociālā nodrošinājuma pakalpojumiem un pabalstiem reglamentē Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums³⁸, likums „Par valsts sociālo apdrošināšanu”³⁹, Valsts sociālo pabalstu likums⁴⁰ un Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums⁴¹, kā arī attiecīgie pašvaldību saistošie noteikumi. Saskaņā ar Rīcības plānu piekļuve valsts sociālajiem pakalpojumiem SAS ir garantēta, galvenokārt, pēc bēgļa vai alternatīvā statusa saņemšanas. Uzņemšanas posmā patvēruma meklētāji saņem pamatinformāciju par sociālās drošības sistēmu Latvijā, kā arī var saņemt pašvaldības sociālo palīdzību attiecībā uz izglītību nepilngadīgajiem. SAS pieejamo sociālo pakalpojumu veids un klāsts ir atkarīgs no viņu uzturēšanās atļaujas veida (pastāvīgās uzturēšanās vai termiņuzturēšanās atļauja), no viņu reģistrētās dzīvesvietas (pašvaldības palīdzība) vai no viņu nodarbinātības statusa (ja pakalpojumi ir saistīti ar nodokļu iemaksām, kas balstīti uz ienākumiem). Tādējādi, lai gan tādi paši vispārīgie nosacījumi attiecas arī uz vietējiem iedzīvotājiem, dažus nosacījumus, kas nosaka piekļuvi sociālajai palīdzībai, SAS nevar izpildīt kā jauniebraucēji.

Visi SAS ir tiesīgi saņemt ikmēneša pabalstu 139 EUR apmērā par pirmo ģimenes locekli un 98 EUR par katru nākamo ģimenes locekli. Pārskata periodā bēgļiem bija tiesības uz šādu ikmēneša pabalstu 12 mēnešus un alternatīvā statusa saņēmējiem – 9 mēnešus. Saskaņā ar jaunākajiem grozījumiem Patvēruma likumā 2017. gadā bēglim ir tiesības saņemt pabalstu 10 mēnešus un personai ar alternatīvo statusu – septiņus mēnešus 12 mēnešu laikā no starptautiskās aizsardzības statusa iegūšanas dienas, jo tika ieviests jauns vienreizējs finansiālā atbalsta maksājums.

Kopumā personām ar bēgļa statusu ir piekļuve visiem sociālās palīdzības pakalpojumiem tādā pašā mērā kā vietējiem iedzīvotājiem, jo viņiem ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja. Alternatīvā statusa saņēmēji ir tiesīgi saņemt palīdzību garantētā minimālā ienākuma (GMI)⁴² nodrošināšanai, patversmju pakalpojumus, pabalstus, kas saistīti ar iepriekšējiem ienākumiem un no tiem veiktām nodokļu iemaksām un

³⁸ [Pieejams šeit.](#)

³⁹ [Pieejams šeit.](#)

⁴⁰ [Pieejams šeit.](#)

⁴¹ [Pieejams šeit.](#)

⁴² Atbalsts GMI ir pieejams, ja ienākumi katram ģimenes loceklim pēdējo trīs mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 EUR saskaņā ar Noteikumiem par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu, [pieejami šeit](#). GMI atbalstu administrē vietējā pašvaldība, un tas atkarīgs no pašvaldības sociālā darbinieka vērtējuma.

konsultācijas vietējā sociālajā dienestā. Bezdarbnieka pabalsti visiem SAS, kā arī citi sociālās palīdzības veidi ir atkarīgi no iepriekšējās nodarbinātības un atalgojuma (nodarbinātības atbalsta pasākumi ir pieejami arī pirms pirmās nodarbinātības Latvijā). Sociālā nodrošinājuma pabalstu veidi, ko var saņemt visi SAS, ja persona ir bijusi vai ir likumīgi nodarbināta, ir bezdarbnieka pabalsti, slimības pabalsti, maternitātes vai paternitātes pabalsti, izdienas vai invaliditātes pensijas, pabalsti gadījumā, ja persona ir kļuvusi darbnespējīga. Būtiskākā atšķirība starp dažādajām SAS kategorijām pastāv uzturēšanās atļaujas veida dēļ – tikai personām ar bēgļa statusu ir pieejami valsts sociālā nodrošinājuma pabalsti kā ģimenes pabalsts (summa ir atkarīga no nepilngadīgo bērnu skaita), atbalsts gadījumā, ja apgādājamam bērnam ir invaliditāte, bērna kopšanas pabalsts (171 EUR līdz 18 mēnešu vecumam, 42,69 EUR vecumā no 18 līdz 24 mēnešiem) un valsts invaliditātes pabalsts.⁴³ Šīs atšķirības ir būtiskas un tieši ietekmē SAS integrācijas rezultātus Latvijā. Kā minēts iepriekš, lielākā daļa SAS saņem alternatīvo statusu, kas nozīmē, ka lielākajai daļai SAS faktiski ir jāpaļaujas uz zemajiem ikmēneša uzturlīdzekļiem un pirmajos dzīves posmos Latvijā, kad ir nepieciešams visintensīvākais atbalsts integrācijai, viņi dzīvo uz nabadzības sliekšņa. Ģimenes ar bērniem vai personām, kurām nepieciešama papildu aprūpe, nav tiesīgas saņemt papildu atbalstu, ja tām ir alternatīvais statuss. Lai risinātu šo problēmu, papildus uzturēšanās atļaujas veidam tiek ieteikts valsts atbalstu saistīt ar starptautiskās aizsardzības statusu.

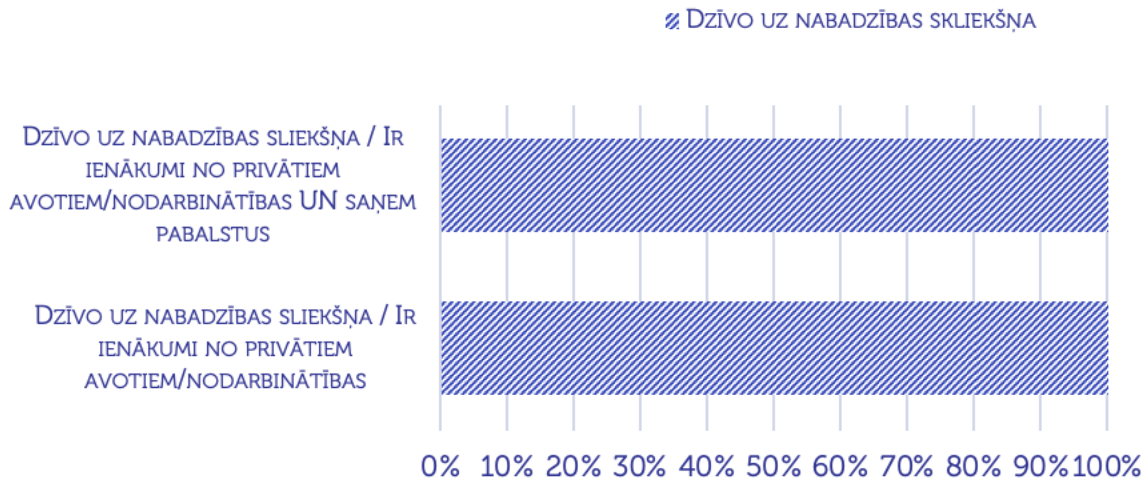
Papildus pieejamajiem finansiālajiem pabalstiem SAS ir pieejami sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojumi trīs mēnešus patvēruma procesa laikā un 12 mēnešus pēc statusa saņemšanas, kas tiek nodrošināts uzturēšanās reģionā vai pilsētā (šobrīd – Rīgā un Jelgavā). Šis pakalpojums ir iekļauts Rīcības plānā kā viens no galvenajiem sociālekonomiskās iekļaušanās atbalsta mehānismiem, un tas tika izveidots pēc Latvijas lēmuma piedalīties ES pārvietošanas programmā. Nodarbināto sociālo darbinieku un sociālo mentoru skaits ir atkarīgs no SAS skaita un viņu vajadzībām, tāpēc rindas uz šo pakalpojumu neveidojas, un tas ir pieejams jebkurā laikā. Taču šis pakalpojums nav obligāts. Ja patvēruma meklētājs vai persona, kas ir jau saņēmusi starptautiskās aizsardzības statusu, neuzskata to par nepieciešamu, viņiem nav pienākums izveidot individuālu sociālekonomiskās iekļaušanas plānu. Sociālie darbinieki un sociālie mentori sniedz atbalstu sākotnējā pielāgošanās posmā, palīdzot ar sadzīviskiem uzdevumiem, darba meklēšanu, piekļuvi pakalpojumiem un atbalstam. Pirmajās dienās pēc ierašanās katrs SAS tiek ar savu sociālo darbinieku,

⁴³ Vizuālais materiāls, kas attēlo šīs atšķirības, [pieejams šeit](#).

kurš izstrādā individuālu sociālekonomiskās iekļaušanas plānu. Sociālajam darbiniekam būtu regulāri jātiekas ar saviem klientiem, lai novērtētu plāna progresu. Savukārt sociālie mentori sadzīvisko problēmu risināšanā darbojas vairāk kā asistenti un mediatori, sadarbojoties ar citām iestādēm, pavadot SAS uz dažādām iestādēm un organizācijām (un nepieciešamības gadījumā nodrošinot arī tulka klātesamību), lai saņemtu pakalpojumus, konsultācijas un palīdzību, palīdzētu nokārtot formalitātes (ID kartes, reģistrēšanos nodarbinātības aģentūrā utt.), atrast mājokli utt. Tādējādi ar šī pakalpojuma palīdzību tiek nodrošināta sistemātiska tieša informācijas sniegšana par pieejamo sociālo palīdzību. Šis pakalpojums tiek īstenots ESF finansētā projektā „Dažādības veicināšana”, ko koordinē Sabiedrības integrācijas fonds, un šis pakalpojums tiek nodrošināts publiskā iepirkuma rezultātā. Līdz šim divas organizācijas ir sniegušas sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojumus – „Latvijas Sarkanais krusts” (no 2016. gada aprīļa līdz 2016. gada novembrim un no 2018. gada jūnija līdz šim brīdim) un biedrība „Patvērums „Drošā māja” (no 2016. gada decembra līdz 2018. gada aprīlim).

Citas iestādes, kas atbild par sociālās palīdzības sniegšanu, galvenokārt, pašvaldību sociālie dienesti, ne vienmēr ir informētas par SAS īpašajām tiesībām, jo pārskata periodā netika veikti izglītojoši pasākumi, kas saistīti ar šo konkrēto mērķa grupu, nedz rakstveida pamatnostādņu, nedz apmācību vai informatīvu sesiju veidā. Tas varētu būt izskaidrojams ar SAS koncentrāciju dažās pašvaldībās, taču tas kavē sniegtās palīdzības kvalitāti, jo trūkst īpašu zināšanu par šīs mērķa grupas vajadzībām.

11. GRAFIKS: SAS (%), KAS 2016. GADĀ DZĪVOJA UZ NABADZĪBAS SLIEKŠŅA

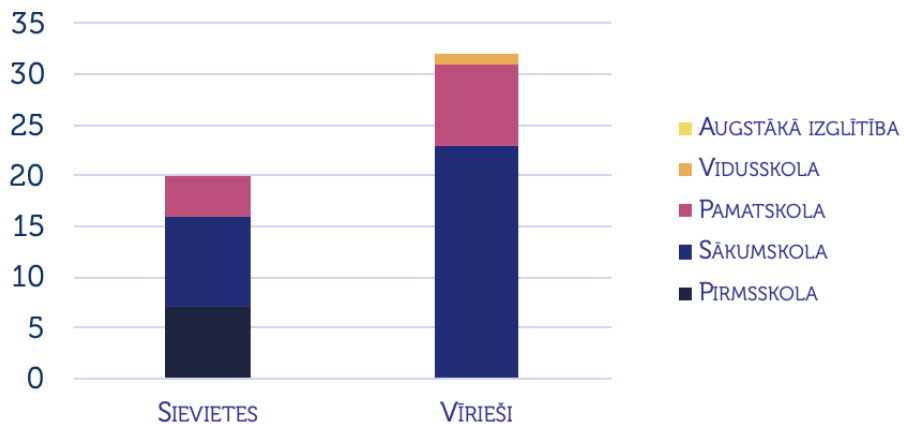
AVOTS: INTERVIJAS AR SPECIĀLISTIEM UN EKSPERTIEM.

Kopumā, lai gan SAS ir iekļauti pašreizējā sociālā nodrošinājuma sistēmā, tiem trūkst mērķētas, sistemātiskas atbalsta aktivitātes. Būtībā vienīgais mērķētais sociālais pakalpojums ir sociālie darbinieki un sociālie mentori, bet palīdzība, ko viņi sniedz, joprojām ir cita pieejamā atbalsta kontekstā. Tas, ka sociālās palīdzības pieejamība ir atkarīga no uzturēšanās atļaujas veida, uzturēšanās ilguma pašvaldībā vai iepriekšējās nodarbinātības, šķiet, neņem vērā šīs grupas īpašās iezīmes. Nesniedzot risinājumu vissteidzamākajām SAS vajadzībām vai nesniedzot to pietiekamā apmērā, jo īpaši sociālā nodrošinājuma jomā vai pat īpašo uzņemšanas vajadzību gadījumā (piemēram, ņemot vērā ierobežoto valsts atbalstu tiem, kas aprūpē ģimenes locekļus ar invaliditāti), tiek kavēta pilntiesīga SAS iesaistīšanās citās integrācijas atbalsta aktivitātēs, piemēram, valodas apguvē vai nodarbinātībā. Tā rezultātā praktiķi ir aplēsuši, ka gandrīz visi SAS, kas pieprasījuši valsts atbalstu un sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojumus, dzīvo uz nabadzības sliekšņa. Ņemot vērā šīs grupas specifiskās iezīmes, nepielāgojot noteikumus par piekļuvi dažiem sociālās palīdzības veidiem, spēkā esošais regulējums SAS ir radījis nedrošu situāciju uzņemošajā sabiedrībā.

1. Izstrādāt mērķētu sociālā nodrošinājuma atbalsta sistēmu, kas ņem vērā SAS īpašās iezīmes un vajadzības.
2. Novērst pieejamo pakalpojumu un atbalsta atšķirības, definējot visus SAS kā tiesīgus saņemt atbalstu tādā apmērā kā pastāvīgie iedzīvotāji.
3. Palielināt pašvaldību sociālo darbinieku kapacitāti⁴⁵ lai izveidotu nepārtrauktu un visaptverošu sociālās palīdzības sistēmu, kas pastāvētu ārpus uz projekta finansējumu balstītā sociālo darbinieku un sociālo mentoru atbalsta.

PIEKĻUVE IZGLĪTĪBAI

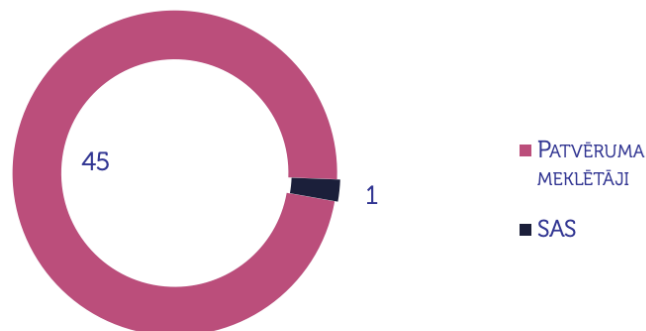
12. GRAFIKS: PATVĒRUMA MEKLĒTĀJI UN SAS (JAUNĀKI PAR 25 GADIEM), KAS IESTĀJUŠIES IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS 2016. GADĀ*

AVOTS: IZGLĪTĪBAS UN ZINĀTNES MINISTRIJA.

SAS tiesības uz izglītību ir noteiktas Patvēruma likumā un Izglītības likumā⁴⁴ un ir vienādas ar Latvijas pilsoņu tiesībām. Rīcības plāns arī uzsvēr Izglītības un zinātnes ministrijas pienākumu nodrošināt SAS piekļuvi izglītībai. Nepilngadīgam patvēruma

13. GRAFIKS: PATVĒRUMA MEKLĒTĀJU UN SAS (JAUNĀKI PAR 25 GADIEM) DALĪBA VALODAS UN INTEGRĀCIJAS IEVADKURSOS 2016. GADĀ

AVOTS: IZGLĪTĪBAS UN ZINĀTNES MINISTRIJA.

⁴⁴ Pieejams šeit.

meklētājam un nepilngadīgajam, kuram piešķirts bēgļa vai alternatīvais statuss, tiek nodrošinātas iespējas iegūt izglītību latviešu valodā valsts vai pašvaldību izglītības iestādē. Bērna vecumā no pieciem līdz 18 gadiem pieteikšana izglītības iestādē ir obligāta. Taču pagaidām īpašas izglītības programmas SAS nav izstrādātas. Izglītības likums paredz SAS izstrādāt individuālus mācību plānus un tikai tad, ja vienā skolā mācās vairāk nekā 10 šādu bērnu, tiks izstrādāta īpaša izglītības un integrācijas kursu programma. Vienīgā uz SAS vajadzībām mērķētā izglītība ir latviešu valodas mācības, kas tiek nodrošinātas pagaidu uzņemšanas centrā, kā arī papildu atbalsts valsts noteikto zināšanu iegūšanai skolās, ja tas tiek uzskatīts par nepieciešamu.

Ministru kabineta noteikumi Nr.488 „Kārtība, kādā nepilngadīgām patvēruma meklētājam nodrošina izglītības ieguves iespējas” apraksta studiju plānu vai specializēto studiju plānu izstrādes kārtību grupām. Ministru kabineta noteikumi Nr. 591 „Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības programmās, speciālajās izglītības iestādēs un speciālajās pirmsskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi” apraksta izglītojamo esošā izglītības līmeņa novērtēšanas un viņu uzņemšanas procesu. Turklāt tie nosaka kārtību, kādā tiek sniegts papildu atbalsts latviešu valodas prasmju pilnveidošanai un latviešu valodas, literatūras vai latviešu valodas un literatūras, sociālo zinātņu un Latvijas vēstures mācību priekšmetu apguvei, un arī to mācību priekšmetu apguvei, kas Latvijā atšķiras no izglītojamā iepriekš apmeklētās izglītības programmas. Tādējādi valsts nodrošina: valsts mēroga kritērijus, lai novērtētu viņu izglītības un iepriekšējās apmācības līmeni; vadlīnijas novērtējumiem, ja izcelsmes valsts dokumentārie pierādījumi nav pieejami; pasākumus, lai izvairītos no tā, ka bērniem patvēruma procedūras laikā jāmaina izglītības vieta, un mehānismu, ar ko uzrauga bērnu ievietošanu specializētajās skolās (t. i., tajās, kas paredzētas bērniem ar mācību traucējumiem), ja tas nepieciešams. Taču valsts nevar vienmēr nodrošināt, ka šiem novērtējumiem būtu atbilstošs tulkojums vai ka novērtējums būtu veikts bērna pirmajā valodā. Tas tiek nodrošināts, izmantojot citus atbalsta pasākumus, piemēram, tulkošanas pakalpojumus, ko sniedz „Patvērums „Drošā māja””, bet tas nozīmē, ka var nākties lietot vairākas starpniekvalodas.

Praksē SAS uzņemšana vispārējās izglītības iestādēs aizņem līdz 30 dienām. Skolas un universitātes saņem *ad hoc* atbalstu no Latviešu valodas aģentūras un Izglītības un zinātnes ministrijas par SAS mācību procesa organizēšanu. Savukārt skolām ir pienākums iesūtīt Izglītības un zinātnes ministrijai patvēruma meklētājiem izstrādātos individuālos mācību plānus, lai tos pārskatītu. Regulāru procesu uzraudzību

vispārējās izglītības skolās īsteno ministrija. Turklāt skolām regulāri tiek nosūtīta informācija par tiesībām uz izglītību un īpašiem ierobežojumiem attiecībā uz personām, kas lūdz starptautisko aizsardzību vai gūst labumu no tās, un tām ir pienākums informēt par to savu personālu. Taču nav izveidotas nevienas sabiedriskas kampaņas, kas palielinātu sabiedrības informētību par to, cik svarīga SAS ir izglītība, tāpēc dažkārt skolas saskaras ar citu skolēnu vai viņu vecāku pretestību attiecībā uz SAS iekļaušanu vispārējās izglītības programmās. Kopējie izdevumi nepilngadīgo uzņemšanas atbalstam vispārējās izglītības sistēmā 2016. gadā bija 21 785 EUR no valsts budžeta.

Taču attiecībā uz piekļuvi augstākai izglītībai SAS ir vairāk izaicinājumu. Pirmais izaicinājums ir iepriekšējās izglītības un prasmju atzīšana. Tādu izglītības sertifikātu atzīšana, kas iegūti ārpus ES, ir ļoti sarežģīta un dažkārt pat neiespējama, un SAS nav nekādu atbrīvojumu attiecībā uz iepriekšējo izglītības dokumentu iesniegšanu, lai piekļūtu augstākajai izglītībai. Atbildīgajai iestādei, Akadēmiskās informācijas centram, nav ne procedūras, ne pieredzes SAS kvalifikāciju atzīšanā. Prasmju novērtēšana darba vietā, pat ja tā ir pieejama, nedod pamatu piekļūt augstākajai izglītībai. Turklāt valsts izveidotajās augstskolās izglītības programmas, kurām var piekļūt bez maksas, tiek īstenotas tikai latviešu valodā. Stingrās valodas prasības valsts finansētām programmām augstākās izglītības iestādēs, kā arī stipendiju saņemšanai, ievērojami ierobežo SAS, kuri, iespējams, gadiem ilgi nespēs sasniegt nepieciešamo valodas prasmju līmeni. Tas nozīmē, ka augstākā izglītība varētu būt pieejama tikai SAS, kuri var atļauties maksāt par angļu vai krievu valodas programmām valsts vai privātajās universitātēs.

Vēl viens izaicinājums ir saistīts ar potenciālo ilgtermiņa ilgtspējīgas pirmsskolas izglītības atbalsta trūkumu. Patvēruma meklētājiem, kuri izmitināšanas centrā uzturējās līdz 2017. gada beigām, piekļuve pirmsskolas izglītībai tika nodrošināta ES finansēta projekta ietvaros. Turklāt bērniem kopumā ir grūti piekļūt šī līmeņa izglītībai, jo bieži vien pastāv rindas uz valsts finansētiem bērnudārziem, un gaidīšana tajās var ilgt gadiem. Lai arī pastāv iespēja ievietot bērnu privātajā bērnudārzā, saņemot pašvaldības subsīdijas, tas varētu radīt papildu slogu SAS pieejamajam budžetam. Tas, ka pirmsskolas izglītība nav pieejama, kavē sieviešu iesaisti darba tirgū, jo viņas kļūst par galvenajām aprūpētājām, un viņas ne vienmēr ir tiesīgas saņemt sociālos pabalstus, lai atbalstītu sevi un savus bērnus šajā laikposmā, kā tas tika apspriests iepriekšējā nodaļā. Tas arī ievērojami apgrūtina lielu ģimeņu, kuras tika noteiktas kā Latvijas prioritāte ES pārvietošanas programmā, sociālekonomisko

iekļaušanos Latvijā, jo tās locekļiem būs grūti sevi uzturēt, ja nodarbināts būs tikai viens no vecākiem. Turklāt piekļuve valsts finansētai pirmsskolas mācību iestādei ir ļoti svarīga, lai nodrošinātu, ka abiem vecākiem ir laiks apgūt latviešu valodu un palielināt iespējas tikt nodarbinātiem.

Pēdējais, bet, protams, ne mazāk svarīgais izaicinājums ir skolotāju sagatavotības trūkums skolās. Bērnu sadali pa skolām pašlaik pārvalda Izglītības un zinātnes ministrija, un tas tiek darīts, balstoties uz attiecīgo skolu pausto gatavību uzņemt SAS kā skolēnus. Neraugoties uz to, ka ministrija sniedz sākotnējo atbalstu skolēniem, tostarp finansējumu visu mācību materiālu iegādei, un skolām, sagatavojot individuālus mācību plānus, skolotājiem, kuriem pēc tam jāstrādā ar šiem skolēniem, bieži trūkst nepieciešamās sagatavotības un kvalifikācijas, lai veiksmīgi to darītu. Iespējams, viņi varēs saņemt apmācības tikai pēc tam, kad konkrētais skolēns būs jau ieradies skolā. Tāpat trūkst materiālu darbam ar skolēniem, kuriem nav ne latviešu valodas, ne starpniekvalodu zināšanu. Kopumā tas nozīmē, ka SAS saņemtās izglītības kvalitāte ir zemāka, nekā tā varētu būt, ja būtu pieejamas atbilstošas apmācības un materiāli, un tādējādi arī SAS iespējas turpināt izglītību ir ierobežotas.

IETEIKUMI

1. Uzlabot trešo valstu izglītības sertifikātu **atzišanas sistēmu** vai alternatīvās izglītības un kvalifikācijas atzišanas metodes SAS gadījumos, kad nav iespējams iegūt iepriekšējos izglītības dokumentus, kas vajadzīgi, lai piekļūtu augstākajai izglītībai.
2. **Veicināt** individuālo asistentu pakalpojumu **izmantošanu** vispārējā izglītībā, lai sekmētu SAS-bērnu integrāciju vispārizglītojošajās klasēs, vienlaicīgi nodrošinot nepieciešamo individuālo atbalstu.
3. **Izstrādāt** metodoloģiskos **palīgmateriālus** skolotājiem, kuri strādā ar bērniem bez starpniekvalodas, un apmācīt skolotājus izmantot šādus materiālus dažādās klasēs.

VALODAS UN INTEGRĀCIJAS KURSI

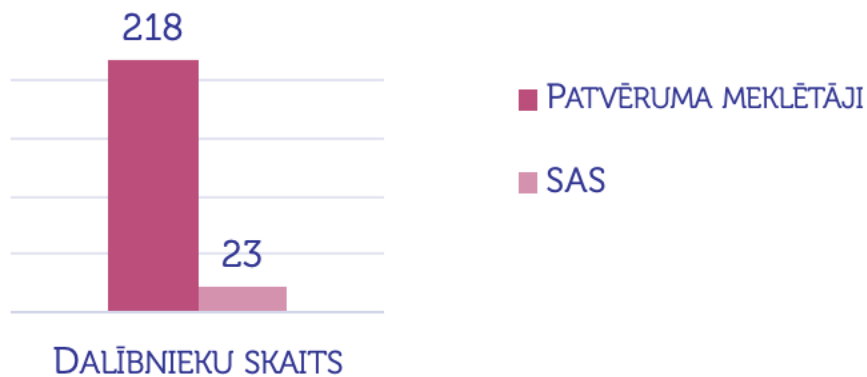
Latviešu valodas apguve un integrācijas pasākumi ir galvenie aspekti, kas uzsvērti, lai SAS sociālekonomiskā iekļaušanās būtu veiksmīga, un tiem ir izšķiroša nozīme, lai piekļūtu citiem integrācijas atbalsta pasākumiem. Latviešu valodas prasmes un zināšanas par vietējo kultūru ir svarīgas naturalizācijas procesā, kā arī tās ir minētas kā sabiedrības saliedētības stūrakmens Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņēs 2012.–2018. gadam, kā arī Rīcības plānā. Tajā pašā laikā piekļuve valodu mācībām un integrācijas pasākumiem bieži ir ierobežota SAS nodarbinātības statusa un nepietiekamā kursu skaita dēļ, kā arī tādēļ, ka tieši SAS paredzētie kursi ir pieejami tikai patvēruma procesa laikā, un pēc tam kursi tiek pasniegti visiem trešo valstu valstspiederīgajiem kopā. Koordinējošā iestāde šo integrācijas atbalsta pasākumu pieejamības nodrošināšanai ir Kultūras ministrija, kas sadarbojas ar Izglītības un zinātnes ministriju (valodas apguve), Sabiedrības integrācijas fondu (sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojumi) un NVO (integrācijas kursu projektu īstenošana).

Pieteikšanās latviešu valodas nodarbībām iespējama, tiklīdz patvēruma meklētāji ieradušies pagaidu uzņemšanas centrā. Latviešu valodas aģentūra bija atbildīga par 120 stundu sākotnējo latviešu valodas kursu nodrošināšanu kā daļu no PMIF projekta „Valodas sākotnējā apguve patvēruma meklētājiem”, kas ilga no 01.02.2016. līdz 31.12.2017. Kopējais projekta budžets bija 251 230 EUR, no kuriem aptuveni 120 000 EUR tika izmantoti 2016. gadā, kad 218 patvēruma meklētāji apmeklēja valodu kursus pagaidu uzņemšanas centrā.

Bezmaksas latviešu valodas kursi tiek nodrošināti arī bēgļiem un alternatīvā statusa saņēmējiem bez papildu saistībām, kas nozīmē, ka šādu kursu apmeklēšana ir brīvprātīga un ka neviena cita pakalpojuma sniegšana nav atkarīga no šo kursu apmeklēšanas. Latviešu valodas nodarbības tiek nodrošinātas ar dažādu valodas apguves projektu palīdzību visiem trešo valstu valstspiederīgajiem vai reģistrētiem bezdarbniekiem vai darba meklētājiem ar Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) starpniecību, kas piedāvā latviešu valodas kursus kā daļu no savas profesionālās tālākizglītības programmas, nodrošinot līdz pat 720 h valodas nodarbības visos līmeņos. Pēc esošo uzņemošās valsts valodas zināšanu novērtēšanas dalībnieki tiek ievietoti valodu kursu grupā atbilstoši viņu vajadzībām, un kursu programma ir pielāgota jaunatbraukušo SAS komunikācijas vajadzībām – patvēruma meklētājiem

tiek mācīta tā saucamā „izdzīvošanas leksika”, un ar darba tirgu saistīto leksiku iespējams apgūt NVA piedāvātajosursos. Kursus pasniedz apmācīti un sertificēti latviešu valodas kā svešvalodas pasniedzēji.⁴⁵ Pastāv dažādi formāti, lai atvieglotu valodas apguvi dažādām mērķa grupām (piemēram,ursos pagaidu uzņemšanas centrā patvēruma meklētājiem tiek nodrošināta bērnu aprūpe, un nesen NVA ieviesa arī profesionālās leksikas apguvi darbavietā). Mērķētie kursitiek regulāri izvērtēti atbilstoši projektu ziņošanas prasībām.

14. GRAFIKS: KOPĒJAIS DALĪBNIEKU SKAITS VALODAS KURSOS 2016./2017. GADĀ*

AVOTS: INTERVIJAS AR SPECIĀLISTIEM UN EKSPERTIEM.

*DATI PAR SAS PAR PERIODU NO 07.07.2016. LĪDZ 30.04.2017., SAVUKĀRT PAR PATVĒRUMA MEKLĒTĀJIEM PAR VISU 2016. GADU. PIRMO TRĪS MĒNEŠU LAIKĀ PĒC IERAŠANĀS LATVIJĀ VISIEM PATVĒRUMA MEKLĒTĀJIEM LATVIEŠU VALODAS AĢENTŪRA NODROŠINA 120 STUNDAS VALODAS KURSUS. PĒC AIZSARDZĪBAS STATUSA SAŅĒMŠANAS SAS, KAS REĢISTRĒJUŠIES NODARBINĀTĪBAS VALSTS AĢENTŪRĀ, IR PIEEJAMI LĪDZ 720 STUNDU ILGI VALODAS KURSI.

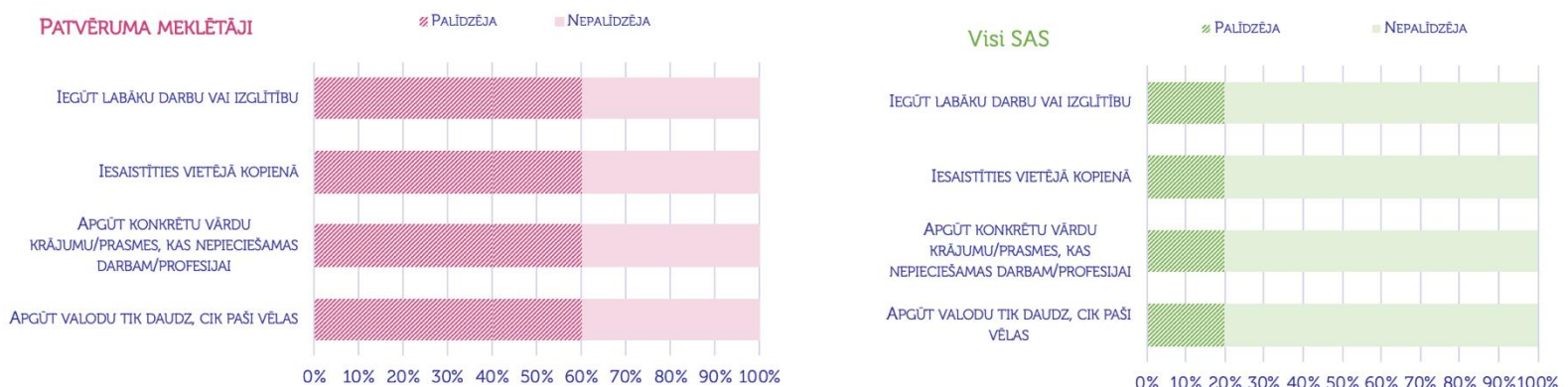
Tomēr piekļuvi visiem valodas kursiem ietekmē iespējas izveidot mācību grupu, kas bieži vien ir problemātiska, jo īpaši pašvaldībās ārpus galvaspilsētas, kā rezultātā gaidīšanas laiks uz valodas mācībām var sasniegt pat 45 darba dienas. Nodarbību laiki arī ierobežo to pieejamību tiem SAS, kuri jau ir nodarbināti. Turklāt bieži šos kursus finansē no dažādiem PMIF projektiem, kas nozīmē to, ka ne vienmēr ir iespējams nodrošināt to nepārtrauktību. Rezultātā mērķēts valodas apguves process bieži vien

⁴⁵ Nemot vērā, ka patvēruma meklētāju un palīdzības saņēmēju skaits valstī ir mazs, nav arī pilna laika pasniedzēju, kas īpaši veltītu savu laiku tikai valodas mācīšanai patvēruma meklētājiem un saņēmējiem. Kopā ir seši sertificēti pasniedzēji, kuri māca latviešu valodu ne tikai trešo valstu valstspiederīgajiem, bet arī Latviešu valodas aģentūrā nodarbinātajiem patvēruma meklētājiem. Nodarbinātības valsts aģentūra, kas nodrošina kursus palīdzības saņēmējiem, kuri ir bezdarbnieki, izmanto kuponu sistēmu, kas ļauj palīdzības saņēmējiem piekļūt valodas kursiem vairākos privātos mācību centros, taču šim mērķim nav atvēlēts pilna laika valsts finansēts personāls.

apstājas, tiklīdz SAS sāk strādāt, kas, visticamāk, ietekmēs viņu izredzes integrācijai ilgtermiņā. Turklāt, ņemot vērā zemo finansiālā atbalsta līmeni, ko nodrošina valsts, spiediens pēc iespējas ātrāk pievienoties darba tirgum kavē un apgrūtina valodas apguvi koncentrētā veidā. Papildus tam, tā kā netiek nodrošināts mājoklis vai finansiāls atbalsts, lai apmierinātu citas vajadzības, piemēram, atbilstošu uzturu, atbalsta saņēmējiem kļūst arvien grūtāk koncentrēties uz jaunas valodas apguvi, kas ir prasība un nepieciešamība darba tirgū un ilgtermiņa integrācijai.

Ir grūti novērtēt SAS valodas apguves rezultātus. Pēc NVA nodrošinātajiem kursiem 2016. gadā tikai divi alternatīvā statusa saņēmēji nokārtoja valodas eksāmenu – viens A1 līmenī un otrs – B1 līmenī, savukārt citi SAS, kuri piedalījās valodas kursos, pēdējo eksāmenu nenokārtoja sekmīgi vai pabeidza kursus 2017. gadā. Ja SAS apmeklē kursus kopā ar citiem trešo valstu valstspiederīgajiem, atsevišķi dati par viņu rezultātiem netiek apkopoti. Taču, mēģinot novērtēt, cik lielā mērā valodas kursi ir palīdzējuši sasniegt noteiktus mērķus, šķiet, ka tieši patvēruma meklētājiem paredzētie kursi sniedz labākus rezultātus, nekā kursi SAS, ko viņi apmeklē pēc statusa saņemšanas.

15. GRAFIKS: VALODAS KURSU EFEKTIVITĀTE.
MĒRĶA GRUPAS DALĪBNIEKU SKAITS (%), KURIEM VALODAS KURSI PALĪDZĒJA...*

AVOTS: ĪNTERVIJAS AR SPECIĀLISTIEM UN EKSPERTIEM.

Pieeja integrācijas atbalsta pasākumiem ir divējāda. Pirmkārt, ir pieejami valsts finansēti mērķēti integrācijas kursi, kas tiek sniegti visiem patvēruma meklētājiem, neizdalot kādas īpašas uzņemšanas vajadzības. Šie kursi ir pieejami bez maksas, un dalība tajos nav priekšnoteikums cita veida integrācijas palīdzības saņemšanai. Jāpiemin, ka tiem SAS, kuri Latvijā ieradās ES pārvietošanas programmas ietvaros, tika

sniegta informācija par atsevišķiem dzīves aspektiem Latvijā, pirms viņi devās prom no Grieķijas, Turcijas vai Itālijas. Pēc ierašanās valstī patvēruma meklētāji var pieteikties integrācijas kursiem, kurus īsteno „Patvērums „Drošā māja”” PMIF projekta „Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām” ietvaros. Šī projekta mērķis ir nodrošināt informatīvus kursus un pasākumus, kas atbilst patvēruma meklētāju vajadzībām, tādējādi sekmējot viņu integrāciju Latvijas sabiedrībā. Kursu desmit lekciju garumā apskatītās tēmas ir šādas: pamatinformācija par Latviju, valsts pārvaldība, vēsture, kultūra, tradīcijas; praktiskā informācija par pakalpojumiem Latvijā (banku pakalpojumi, sabiedriskais transports, telekomunikācijas, interneta pieejamība, u.c.); informācija par iekļaušanos sabiedrībā un nediskriminācijas principi; informācija par mājokļu tirgu, nodarbinātību, izglītības sistēmu, veselības aprūpes sistēmu, sociālo palīdzību un brīvā laika aktivitātēm dažādās interešu grupās.

Laikposmā no 2016. gada jūlijam līdz 2017. gada septembrim 461 patvēruma meklētājs no 22 valstīm piedalījās valsts finansētos integrācijasursos. Kursi tika organizēti 17 dažādās grupās un tulkoti 14 dažādās valodās.⁴⁶ Pateicoties dažādām ekskursijām un iepazīstoties ar citām organizācijām, kas sniedz atbalstu SAS, kursi veicina mijiedarbību ar uzņemošo sabiedrību. Turklāt kursi tiek papildināti ar informatīviem materiāliem, piemēram, publikācijām vai tiešsaistes resursiem. Taču dažkārt integrācijas kursu īstenošanu kavē mutiskās tulkošanas process tajās mācību stundās, kurās svarīga informācija var „pazust” tulkojumā, ja tiek izmantotas vairākas starpniekvalodas. Turklāt integrācijas kursi pašlaik tiek nodrošināti projekta ietvaros, un kursu nodrošinātājs var brīvi izstrādāt kursa saturu, jo iepriekš definētas ir tikai vispārīgas lekciju tēmas.

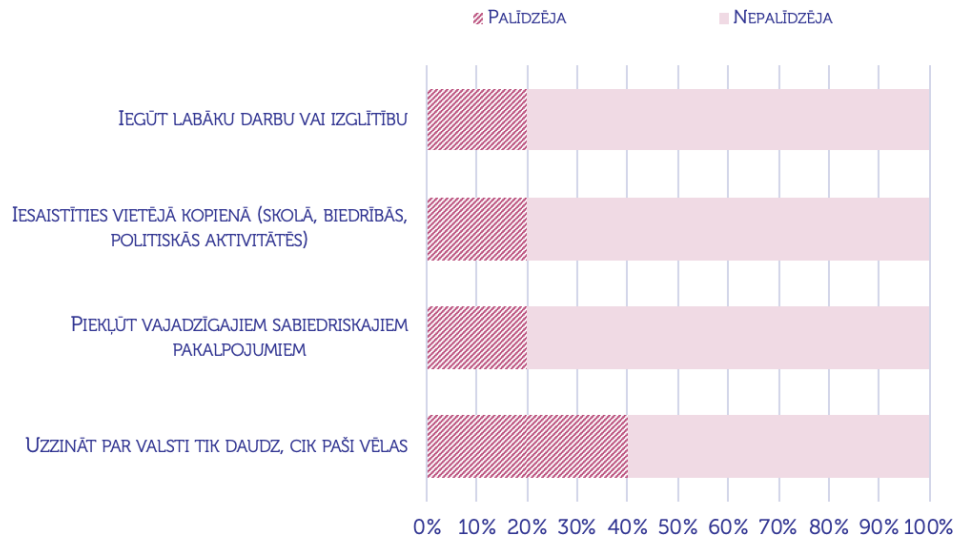
Pēc starptautiskās aizsardzības statusa saņemšanas visi SAS var apmeklēt integrācijas kursus, kas tiek piedāvāti visiem trešo valstu valstspiederīgajiem. Šie kursi tiek piedāvāti neregulāri, parasti tie ilgst no 28 līdz 36 stundām, un to mācību programmās nav ņemtas vērā SAS īpašās vajadzības. Taču tam nevajadzētu radīt grūtības, jo lielākā daļa SAS uzņemšanas posmā ir apmeklējuši mērķētus integrācijas kursus.

Neraugoties uz pašreizējiem centieniem, ļoti neliels skaits SAS, kas 2016. gadā piedalījās valsts finansētās integrācijas programmās, ziņoja, ka programma bijusi ļoti noderīga, lai sasniegtu viņu mērķus attiecībā uz sociālekonomisko iekļaušanos.

---

⁴⁶ Skatīt [informāciju šeit](#).

16. GRAFIKS: CIK LIELAI DAĻAI (%) PATVĒRUMA MEKLĒTĀJU UN SAS INTEGRĀCIJAS KURSI PALĪDZĒJA...?*

DATI: INTERVIJAS AR SPECIĀLISTIEM UN EKSPERTIEM.

wOtrkārt, trīs mēnešus patvēruma procedūras laikā, kā arī pat gadu pēc starptautiskās aizsardzības statusa piešķiršanas SAS ir pieejami katrai personai pielāgoti integrācijas atbalsta pakalpojumi, ko sniedz sociālie darbinieki un sociālie mentori. Katram SAS tiek piešķirts savs sociālais darbinieks un sociālais mentors, kurš strādā ar katru personu individuāli, sākot no brīža, kad SAS ierodas pagaidu uzņemšanas centrā. Sociālo darbinieku un sociālo mentoru palīdzība lielākoties saistīta ar praktisku atbalstu – piekļuve bankas pakalpojumiem un pabalstiem, ārstu vizītes, palīdzība mājokļa meklēšanā, kas arī sniedz vērtīgu ieguldījumu SAS sociālajā integrācijā. Sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojumu finansē ESF projekta „Dažādības veicināšana” ietvaros, kurus koordinē Sabiedrības integrācijas fonds un īsteno NVO iepirkuma procedūras rezultātā. Līdz šim divas organizācijas ir sniegušas sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojumus – „Latvijas Sarkanais krusts” (no 2016. gada aprīļa līdz 2016. gada novembrim un no 2018. gada jūnija līdz šim brīdim) un biedrība „Patvērumus „Drošā māja” (no 2016. gada decembra līdz 2018. gada aprīlim). Šis pakalpojums papildina sociālās integrācijas pasākumus, jo sociālie darbinieki un sociālie mentori var novērot un sekmēt teorētisko zināšanu pielietošanu reālās ikdienas situācijās. Taču individuālie mentoru pakalpojumi SAS pašlaik ir pieejami tikai pirmajā uzturēšanās gadā Latvijā. Pēc tam SAS var kļūt aizvien grūtāk tikt galā ar dažādiem izaicinājumiem un problēmām, ar kurām iepriekš

palīdzēja mentors, tostarp, piemēram, sarunās ar dzīvokļa īpašniekiem vai citās praktiskās situācijās. Tas, iespējams, arī kavēs SAS ilgtermiņa sociālekonomisko iekļaušanos, jo var būt nepieciešams mērķēts atbalsts arī turpmāk. Šo izaicinājumu varētu risināt, ieviešot pārejas periodu, kur sociālo darbinieku un sociālo mentoru palīdzība būtu pieejama ierobežotu stundu skaitu arī otrajā uzturēšanās gadā Latvijā.⁴⁷

Viena no lielākajām problēmām ir tādas integrācijas programmas trūkums, kas būtu paredzēta SAS ar īpašām uzņemšanas vajadzībām. Lai gan sociālie darbinieki un sociālie mentori sniedz atbalstu, ņemot vērā katra SAS individuālās vajadzības, iekļaujot tajos arī vairākus sabiedrības integrācijas aspektus, nepastāv īpašas programmas tieši mazaizsargātajām grupām. Tas nozīmē, ka piekļuve informācijai par integrācijas atbalsta pasākumiem var būt ierobežota personas veselības vai invaliditātes dēļ vai ka informācijaursos vardarbības un traumu upuriem var nebūt pasniegta ievērojama veidā. Ņemot vērā to, ka SAS skaits Latvijā ir diezgan zems, šo problēmu var risināt, iekļaujot šādus jautājumus turpmāko patvēruma meklētāju integrācijas programmu izstrādē un pievēršot papildu uzmanību šīs SAS grupas integrācijas vajadzībām sociālo darbinieku izveidotajos individuālajos integrācijas plānos.

IETEIKUMI

1. Izstrādāt un īstenot mācību programmu gan valodas, gan integrācijas kursiem, lai nodrošinātu, ka to saturs atspoguļo ne tikai SAS vajadzības uzņemšanā sabiedrībā, bet arī ilgtermiņa pieeju iekļaušanās procesam.
2. Ieviest vairākus kursu modeļus (dažādas grūtības pakāpes, nodarbības laiki, apmaksā ar kuponu sistēmu utt.), lai atvieglotu SAS piekļuvi valodas apmācībai.
3. Palielināt pašvaldību kapacitāti sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojumu sniegšanā, lai nodrošinātu nepārtrauktu, individuālu integrācijas atbalstu, ja nepieciešams.

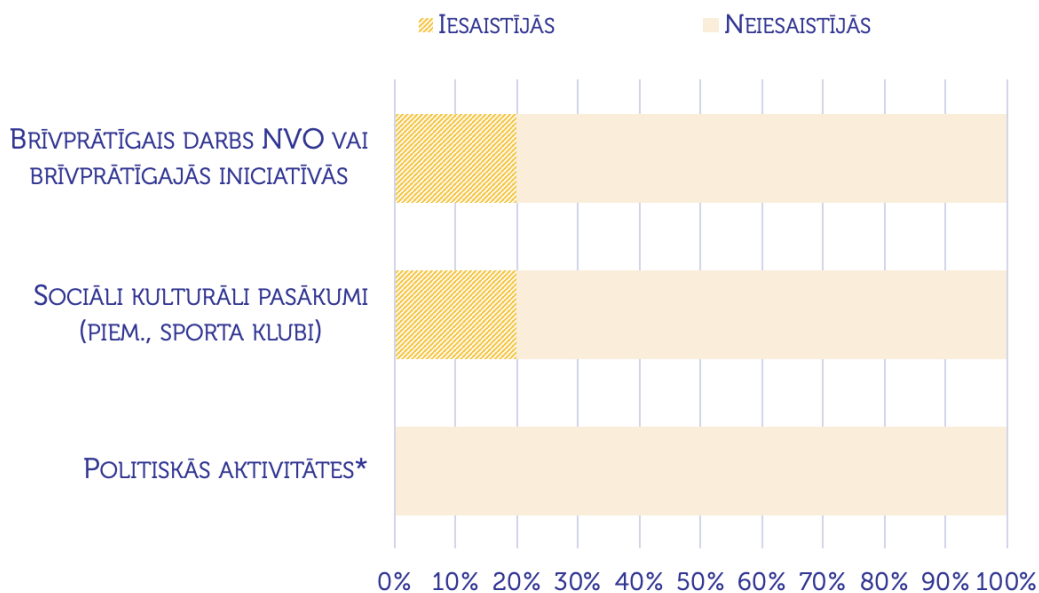
⁴⁷ Lai uzzinātu par citām nepilnībām integrācijas sistēmā, apskatiet šo PROVIDUS [integrācijas atbalsta pasākumu analīzi](#).

SAIKNES VEIDOŠANA: UZŅEMOŠĀS SABIEDRĪBAS IESAISTE UN SAS LĪDZDALĪBAS VEICINĀŠANA

Kaut arī Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam apskata integrāciju kā divvirzienu procesu, saskaņā ar ES integrācijas pamatprincipiem šajās pamatnostādnēs līdz 2017. gadam SAS nav iekļauta kā atsevišķa politikas mērķgrupa, un Rīcības plānā nav noteikta uzņemošās sabiedrības loma SAS sociāli ekonomiskās iekļaušanas veicināšanā. Nav tādu prasību, kas paredz pilsoniskās sabiedrības iesaistišanos integrācijas atbalsta mehānismu nodrošināšanā. Turklāt, pat izvērtējot Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu 2012.–2018. gadam īstenošanu, eksperti bieži ir norādījuši uz ierobežoto atbalstu, kas sniegts imigrantu NVO un NVO, kuras pārstāv jauniebraucēju intereses.

17. GRAFIKS: SAS DAĻA (%), KAS 2016. GADĀ IESAISTĪJĀS MINĒTAJĀS AKTIVITĀTĒS

DATI: ĪNTERVĪJAS AR SPECĪĀĻISTĪEM UN EKSPERTĪEM

Tikai ļoti maza SAS daļa tika regulāri iesaistīta sociāli kulturālos pasākumos, NVO vai citās brīvprātīgās iniciatīvās. Tas skaidrojams ar vairākiem izaicinājumiem.

Lai gan NVO īsteno dažus integrācijas atbalsta pasākumus, kas izriet no iepirkumiem vai projektu konkursiem (t. i., sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojumi, integrācijas kursi utt.), brīvprātīgās NVO darbības nav iekļautas SAS integrācijas stratēģijā, norādot, ka politikas veidotāji neuzskata šo par būtisku elementu vispārējai integrācijas sistēmai. Valsts vai vietēja līmeņa stratēģijas, kas attiecas uz uzņemošās sabiedrības mijiedarbību ar SAS, faktiski nepastāv, un pieeja, kurā uzsvērtas valodas prasmes un integrācijas kursi, uzliek visu sabiedrības līdzdalības nastu uz SAS pleciem.

Ja tiek organizēti projektu konkursi, kas ir atvērti NVO, ar nolūku sekmēt tādu nacionālās integrācijas mērķu sasniegšanu, kas noteikti Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņēs 2012.–2018. gadam, tie ir vērsti uz trešo valstu valstspiederīgajiem kopumā un tajos SAS nav izcelti kā īpaša mērķgrupa. Lai gan Kultūras ministrijai ir konsultatīva padome, kas sniedz konsultācijas saistībā ar pamatnostādņu īstenošanu, tai nav izdevies nodrošināt tādu NVO līdzdalību, kas pārstāv trešo valstu valstspiederīgo intereses kopumā, un līdz ar to arī ne SAS kā atsevišķu personu grupu. Nākamajā politikas plānošanas periodā konsultatīvajai padomei būtu jāpārstāv abas šīs grupas, lai sekmīgi iesaistītu SAS uzņemošajā sabiedrībā un atbalstītu atbilstošas rīcībpolitikas izstrādi. Šādas konsultatīvās padomes varētu arī izveidot pašvaldībās ar lielāku SAS koncentrāciju, galvenokārt Rīgā un Jelgavā.

Lielāko daļu darbību, kas vērstas uz pilsoniskās līdzdalības veicināšanu starp SAS vai lielākas kultūras mijiedarbības nodrošināšanu starp latviešiem un SAS, ir organizējušas vietējās kopienas vai dažādas NVO, kas iesaistās brīvprātīgajā darbā, kurš vērst uz SAS integrāciju. Kopumā iniciatīvas, kuras būtu jāfinansē un jāorganizē uzņemošajai valstij, ir pilnīgi brīvprātīgas un pašfinansētas. Tādus projektus kā NVO „Gribu palīdzēt bēgļiem” īsteno tā „Dzīvā bibliotēka”, kuru laikā SAS neformālā vidē var ar klausītājiem dalīties ar saviem stāstiem, pilnībā organizēja sabiedrība, un tos daļēji finansēja no Rīgas domes līdzekļiem. Par tāda valsts finansējuma, kura mērķis ir veicināt SAS integrāciju, prioritāti jānosaka līdzīgu pasākumu un iniciatīvu turpmāka darbība un attīstība. Atbalstam ekspertu NVO, kas sniedz cita veida atbalstu SAS integrācijai nodarbinātības, sociālā nodrošinājuma, izglītības, valodas apguves u.c. jomās, būtu jāķļūst par vienu no galvenajiem mehānismiem, lai nodrošinātu šo atbalsta pasākumu lielāku pieejamību. Taču pārskata periodā nevienā no izvērtētajām jomām netika paredzēts mērķēts atbalsts ekspertu NVO, tikai projektu veidā atsevišķu aktivitāšu ieviešanai.

Protams, individuālās tikšanās ar sociālajiem darbiniekiem un sociālajiem mentoriem var palīdzēt veidot saikni starp SAS un uzņemošo sabiedrību. 2016.gadā šādu palīdzību saņēma 342 SAS. Taču šie pakalpojuma sniedzēji šobrīd galveno uzmanību savā darbā pievērš palīdzības saņēmējiem ar praktiskām grūtībām. Resursu nepietiekamība un ierobežotais pieejamais integrācijas atbalsts pieprasa par prioritāti noteikt pamatvajadzību apmierināšanu, un pilsoniskā iesaiste joprojām ir sekundāra.

IETEIKUMI

1. **Palielināt atbalstu** imigrantu NVO vai NVO, kas pārstāv dažādu migrantu grupu intereses, cita starpā, SAS integrācijas politikas plānošanā, lai veicinātu uzņemošās sabiedrības līdzdalību un tādējādi veicinātu integrāciju kā divvirzienu procesu.
2. **Nodrošināt TVV, jo īpaši SAS, pārstāvību** valsts un reģionālajās konsultatīvajās padomēs integrācijas politikas izstrādei un īstenošanai.
3. **Paredzēt finansējumu** sabiedrības organizētām darbībām, jo īpaši vietējā līmenī, kas veicina SAS, citu jauniebraucēju un uzņemošās sabiedrības mijiedarbību.